Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος

Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τεχνών και Ανθρωπιστικών Σπουδών
Τμήμα Ιστορίας, Πολιτικής και Διεθνών Σπουδών

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
Γεωπολιτική και ενεργειακή ασφάλεια: Στρατηγικές διαχείρισης κρίσεων στην Ανατολική Μεσόγειο υπό το πρίσμα των σύγχρονων διεθνών προκλήσεων

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ
Νάθενας Ναπολέων
Ιανουάριος 2025

Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τεχνών και Ανθρωπιστικών Σπουδών
Τμήμα Ιστορίας, Πολιτικής και Διεθνών Σπουδών

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
Γεωπολιτική και ενεργειακή ασφάλεια: Στρατηγικές διαχείρισης κρίσεων στην Ανατολική Μεσόγειο υπό το πρίσμα των σύγχρονων διεθνών προκλήσεων

Διπλωματική Εργασία η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στις Διεθνείς Σχέσεις, Στρατηγική και Ασφάλεια στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ
Νάθενας Ναπολέων
Ιανουάριος 2025

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Ναπολέων Νάθενας, έτος κατάθεσης Διπλωματικής Εργασίας 2025

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της Διπλωματικής Εργασίας από το Πανεπιστήμιο Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραιτήτως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

Σελίδα Εγκυρότητας

Ονοματεπώνυμο Φοιτητή/Φοιτήτριας: Νάθενας Ναπολέων

Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας: Γεωπολιτική και ενεργειακή ασφάλεια: Στρατηγικές διαχείρισης κρίσεων στην Ανατολική Μεσόγειο υπό το πρίσμα των σύγχρονων διεθνών προκλήσεων.

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις Τετάρτη 18 Ιουνίου 2025 από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτος επιβλέπων (Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος): Δρ Φλώρος Φλούρος, Επίκουρος Καθηγητής.

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Δρ. Μάριος Ευθυμιόπουλος, Αναπληρωτής Καθηγητής

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Δρ. Ιωσήφ Δεμερτζής, Επισκέπτης Καθηγητής

Η ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Ο φοιτητής Νάθενας Ναπολέων, γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο «**Γεωπολιτική και ενεργειακή ασφάλεια: Στρατηγικές διαχείρισης κρίσεων στην Ανατολική Μεσόγειο υπό το πρίσμα των σύγχρονων διεθνών προκλήσεων**», αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία εξετάζει την γεωπολιτική και ενεργειακή ασφάλεια στις στρατηγικές διαχείρισης κρίσεων στην Ανατολική Μεσόγειο υπό το πρίσμα των σύγχρονων διεθνών προκλήσεων. Σκοπός της μελέτης είναι η διερεύνηση των γεωπολιτικών δρώμενων στην Ανατολική Μεσόγειο, με έμφαση στις στρατηγικές ενεργειακής ασφάλειας και τις προοπτικές διαχείρισης των υφιστάμενων κρίσεων. Για τη διερεύνηση του θέματος συγκεντρώθηκαν πληροφορίες από πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές και στατιστική επεξεργασία δεδομένων από διεθνείς βάσεις. Έγινε επίσης εστίαση στο θεωρητικό πλαίσιο της θέματος σε αναγκαίους όρους όπως, στις θεωρίες των διεθνών σχέσεων, στον Ρεαλισμό, στις θεωρίες γεωπολιτικής και ενεργειακής ασφάλειας αλλά και στην θεωρία διαχείριση κρίσεων. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης έδειξαν ότι η απουσία θεσμοθετημένων μηχανισμών διαχείρισης κρίσεων υπονομεύει την ενεργειακή ασφάλεια στην Ανατολική Μεσόγειο, ενώ η ενίσχυση της περιφερειακής συνεργασίας και η εμπλοκή διεθνών οργανισμών λειτουργούν σταθεροποιητικά στο γεωπολιτικό περιβάλλον. Το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει η έρευνα είναι ότι η διαχείριση κρίσεων μπορεί να λειτουργήσει ως καθοριστικός παράγοντας ενίσχυσης της ενεργειακής ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο, υπό την προϋπόθεση δημιουργίας θεσμικών μηχανισμών συνεργασίας και εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών της περιοχής.

Λέξεις κλειδιά: Ελλάδα, Τουρκία, Στρατηγική, Ανατολική Μεσόγειος, Περιφερειακές δυνάμεις.

ABSTRACT

This thesis examines geopolitical and energy security in crisis management strategies in the Eastern Mediterranean in the light of contemporary international challenges. The aim of the study is to explore the geopolitical events in the Eastern Mediterranean, with a focus on energy security strategies and the prospects for managing the current crises. To investigate the issue, information was gathered from primary and secondary sources and statistical data processing from international databases was carried out. A focus was also made on the theoretical framework of the topic in necessary terms such as, theories of international relations, Realism, geopolitical and energy security theories and crisis management theory. The results of the analysis showed that the absence of institutionalized crisis management mechanisms undermines energy security in the Eastern Mediterranean, while the strengthening of regional cooperation and the involvement of international organizations have a stabilizing effect on the geopolitical environment. The conclusion of the research is that crisis management can act as a decisive factor in enhancing energy security in the Eastern Mediterranean, provided that institutional mechanisms of cooperation and trust among the states of the region are established.

Keywords: Greece, Turkey, Strategy, Eastern Mediterranean, Regional Powers

Πίνακας Περιεχομένων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 1

Εισαγωγή 1

1.1 Γενικά 1

1.2 Στόχος της Διατριβής 3

1.3 Ερευνητικό Ερώτημα 5

1.4 Δομή Εργασίας 5

1.5 Σπουδαιότητα της Διατριβής 6

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 7

Θεωρητικό πλαίσιο 7

2.1 Εισαγωγή στις θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων 7

2.2 Ρεαλισμός και οι βασικές του εκδοχές 7

2.3 Θεωρία γεωπολιτικής και ενεργειακής ασφάλειας 9

2.4 θεωρία στρατηγικής διαχείρισης κρίσεων 16

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 20

Έρευνα 20

3.1 Γενικά 20

3.2. Το ερευνητικό ερώτημα - Υποερωτήματα 20

3.3 Ερευνητικό κενό 22

3.4 Επισκόπηση μεθοδολογίας 23

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 24

Ανάλυση 24

4.1 Γενικά 24

4.2 Η Γεωπολιτική Σκακιέρα και δρώντες στην Ανατολική Μεσόγειο 25

4.3 Στρατηγικές Διαχείρισης Κρίσεων στην Ανατολική Μεσόγειο 29

4.4 Ενδιαφερόμενα μέρη (Stakeholders) 32

4.5 Ενεργειακή Διπλωματία και Συμμαχίες 37

4.6 Ενεργειακή Ασφάλεια στην Ανατολική Μεσόγειο 39

Κεφάλαιο 5 42

Συμπεράσματα και προτάσεις 42

5.1 Συμπεράσματα 42

5.2 Προτάσεις 44

5.2 Σημερινά δεδομένα 49
Βιβλιογραφία 51

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Εισαγωγή

1.1 Γενικά

Δεν υπάρχει αμφιβολία πως, η περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου αποτελεί διαχρονικά ένα πεδίο έντονου γεωπολιτικού ενδιαφέροντος και στρατηγικής σημασίας. Η περιοχή αυτή, συνιστά ένα γεωγραφικό σταυροδρόμι που συνδέει τρεις ηπείρους – Ευρώπη, Ασία και Αφρική και αποτελεί κομβικό σημείο διεθνών εμπορικών οδών, ενεργειακών αγωγών και στρατηγικών συμφερόντων. Τις τελευταίες δεκαετίες, οι γεωπολιτικές εντάσεις της περιοχής έχουν μεγαλώσει κατά μεγάλο βαθμό εξαιτίας της ανακάλυψης σημαντικών κοιτασμάτων υδρογονανθράκων που έχει μετατρέψει την Ανατολική Μεσόγειο σε πεδίο ενεργειακού ανταγωνισμού και διπλωματικών αντιπαραθέσεων.

Η γεωπολιτική θεωρία, όπως αναπτύχθηκε από θεμελιωτές όπως ο Mackinder, ο Spykman και ο Brzezinski, προσφέρει ένα πρώτο ερμηνευτικό πλαίσιο για την κατανόηση των δυναμικών στην περιοχή. Οι θεωρίες αυτές τονίζουν το πόσο μεγάλη σημασία έχουν ο γεωγραφικός χώρος και οι φυσικοί πόροι ως παράγοντες που διαμορφώνουν τις διεθνείς σχέσεις και τη στρατηγική συμπεριφορά των κρατών. Σύμφωνα με τα σημερινά δεδομένα, η γεωπολιτική ανάλυση έχει εμπλουτιστεί με έννοιες όπως η ενεργειακή ασφάλεια και η γεωοικονομία, οι οποίες παίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαχείριση των ενεργειακών πόρων στη διαμόρφωση του διεθνούς συστήματος.

Η έννοια της ενεργειακής ασφάλειας, σύμφωνα με τον ορισμό του Διεθνούς Οργανισμού Ενέργειας, περιλαμβάνει την αναγκαία διαθεσιμότητα ενεργειακών πηγών σε προσιτή τιμή. Στο πλαίσιο της Ανατολικής Μεσογείου, η ενεργειακή ασφάλεια αποκτά ιδιαίτερη σημασία, καθώς τα πρόσφατα ανακαλυφθέντα κοιτάσματα φυσικού αερίου στην Κυπριακή ΑΟΖ, στο Ισραήλ (Leviathan, Tamar) και στην Αίγυπτο (Zohr) αναδιαμορφώνουν τον ενεργειακό χάρτη της περιοχής και τις περιφερειακές ισορροπίες.

Παράλληλα, οι θεωρίες διαχείρισης κρίσεων προσφέρουν ένα σημαντικό αναλυτικό εργαλείο για την κατανόηση των μηχανισμών αντιμετώπισης των γεωπολιτικών εντάσεων. Η διαχείριση κρίσεων, ως πεδίο των διεθνών σχέσεων, περιλαμβάνει ένα σύνολο στρατηγικών και μηχανισμών που στοχεύουν στην πρόληψη, τον περιορισμό και την επίλυση διεθνών κρίσεων. Οι συγκρούσεις συμφερόντων στην Ανατολική Μεσόγειο, είτε αφορούν τις ενεργειακές διεκδικήσεις είτε τις εδαφικές αντιπαραθέσεις, καθιστούν αναγκαία την ανάπτυξη αποτελεσματικών στρατηγικών διαχείρισης κρίσεων.

Η αλληλεξάρτηση των κρατών, η εμφάνιση νέων απειλών ασφαλείας και τα πολύπλοκα των διεθνών προβλημάτων έχουν αλλάξει τα δεδομένα του διεθνούς συστήματος προκαλώντας αναταράξεις και ανισορροπίες. Οι θεωρίες της ασφάλειας και της διπλωματίας αναδεικνύουν τη σημασία των συλλογικών προσεγγίσεων στην αντιμετώπιση των σύγχρονων προκλήσεων. Όσον αφορά το πλαίσιο της Ανατολικής Μεσογείου, η περιφερειακή συνεργασία παίζει καθοριστικό ρόλο για την επίτευξη της σταθερότητας και της ειρήνης.

Γενικότερα, η παρούσα εργασία συμπληρώνεται από τις σύγχρονες προσεγγίσεις της κριτικής γεωπολιτικής, οι οποίες εξετάζουν, πώς τα γεωπολιτικά δρώμενα επηρεάζουν τη διαμόρφωση πολιτικών και στρατηγικών. Η κατανόηση των διαφορετικών γεωπολιτικών αντιλήψεων και αφηγήσεων των εμπλεκόμενων δρώντων είναι καθοριστική για την αποτελεσματική διαχείριση των κρίσεων στην περιοχή.

Στην Ανατολική Μεσόγειο, οι σύγχρονες γεωπολιτικές προκλήσεις περιλαμβάνουν:

- Τις διασυνοριακές διαφορές και οριοθετήσεις θαλασσίων ζωνών μεταξύ χωρών όπως η Ελλάδα, η Τουρκία, η Κύπρος, το Ισραήλ, η Αίγυπτος και ο Λίβανος.
- Την αυξανόμενη στρατιωτικοποίηση της περιοχής και την εντατικοποίηση των ναυτικών ασκήσεων και επιδείξεων ισχύος.
- Τον ανταγωνισμό για τον έλεγχο και την εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων, ιδιαίτερα των κοιτασμάτων φυσικού αερίου.
- Την εμπλοκή εξωτερικών περιφερειακών δυνάμεων (ΗΠΑ, Ρωσία, Κίνα, ΕΕ) στα ζητήματα της περιοχής.

- Τις επιπτώσεις περιφερειακών συγκρούσεων (Συρία, Λιβύη) στη σταθερότητα της Ανατολικής Μεσογείου.
- Τις προκλήσεις της κλιματικής αλλαγής και της περιβαλλοντικής υποβάθμισης.

Στο πλαίσιο αυτό, η ανάλυση των γεωπολιτικών δυναμικών και των στρατηγικών διαχείρισης κρίσεων στην Ανατολική Μεσόγειο απαιτεί μια διεπιστημονική προσέγγιση που συνδυάζει στοιχεία από τη γεωπολιτική θεωρία, την ενεργειακή πολιτική, τις διεθνείς σχέσεις και τη διαχείριση κρίσεων.

1.2 Στόχος της Διατριβής

Η παρούσα μεταπτυχιακή εργασία στοχεύει στη συστηματική διερεύνηση των γεωπολιτικών δρώμενων στην Ανατολική Μεσόγειο, με έμφαση στις στρατηγικές ενεργειακής ασφάλειας και τις προοπτικές διαχείρισης των υφιστάμενων κρίσεων. Συγκεκριμένα, ο κύριος σκοπός της εργασίας είναι τριπλός:

Πρώτον, επιδιώκεται η εις βάθος ανάλυση των στρατηγικών ενεργειακής ασφάλειας που αναπτύσσονται στην περιοχή. Η εργασία θα εξετάσει τις πολιτικές και τα σχέδια των κρατών της Ανατολικής Μεσογείου για την εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων, με εστίαση στα κοιτάσματα φυσικού αερίου. Ιδιαίτερη προσοχή θα δοθεί στις στρατηγικές ενεργειακές συμμαχίες, τα έργα υποδομής (όπως οι αγωγοί EastMed, EuroAsia Interconnector) και τις διακρατικές συμφωνίες (όπως το East Mediterranean Gas Forum) που διαμορφώνουν το ενεργειακό τοπίο της περιοχής.

Δεύτερον, η εργασία στοχεύει στη διερεύνηση των μηχανισμών διαχείρισης των υφιστάμενων περιφερειακών κρίσεων. Θα αναλυθούν οι διπλωματικές πρωτοβουλίες, οι μηχανισμοί διαλόγου και οι διεθνείς παρεμβάσεις που αποσκοπούν στην αντιμετώπιση των εντάσεων στην περιοχή. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στις στρατηγικές πρόληψης συγκρούσεων και στους μηχανισμούς οικοδόμησης εμπιστοσύνης μεταξύ των αντιμαχόμενων πλευρών.

Τρίτον, επιδιώκεται η κατανόηση των πολυεπίπεδων αλληλεπιδράσεων μεταξύ περιφερειακών και διεθνών δρώντων. Η εργασία θα εξετάσει πώς οι σχέσεις και οι στρατηγικές των τοπικών δυνάμεων (Ελλάδα, Τουρκία, Κύπρος, Ισραήλ, Αίγυπτος)

επηρεάζουν τα συμφέροντα και τις πολιτικές εξωτερικών περιφερειακών δυνάμεων (ΗΠΑ, Ρωσία, ΕΕ).

Οι επιμέρους στόχοι της εργασίας εξειδικεύονται σε πέντε βασικούς άξονες:

- Γεωπολιτική Ανάλυση: Επιδιώκεται η χαρτογράφηση των υφιστάμενων γεωπολιτικών ισορροπιών, η αξιολόγηση των στρατηγικών συμφερόντων των κύριων περιφερειακών δρώντων και η ανάλυση των μηχανισμών ισχύος και επιρροής στην περιοχή. Θα διερευνηθούν οι ιστορικές καταβολές των γεωπολιτικών αντιπαραθέσεων, οι σύγχρονες εξελίξεις και οι μελλοντικές προοπτικές.

- Ενεργειακή Διπλωματία: Στόχος είναι η διερεύνηση των ενεργειακών δυναμικών και στρατηγικών ελέγχου πόρων, η αποτίμηση των ενεργειακών συμμαχιών και διακρατικών συμφωνιών, καθώς και η ανάλυση των προοπτικών ενεργειακής διασύνδεσης και συνεργασίας. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στα ενεργειακά έργα που βρίσκονται σε εξέλιξη ή σχεδιάζονται, όπως οι αγωγοί φυσικού αερίου και τα έργα υποδομής Liquid Natural Gas (LNG).

- Στρατηγική Διαχείρισης Κρίσεων: Επιδιώκεται η καταγραφή και ανάλυση των υφιστάμενων διπλωματικών και στρατηγικών προκλήσεων, η διερεύνηση μηχανισμών πρόληψης και αποκλιμάκωσης περιφερειακών εντάσεων, καθώς και η πρόταση καινοτόμων προσεγγίσεων διπλωματικής διαχείρισης. Θα αναλυθούν περιπτώσεις επιτυχημένης διαχείρισης κρίσεων στην περιοχή, καθώς και περιπτώσεις όπου οι προσπάθειες διαχείρισης απέτυχαν.

- Περιφερειακή Συνεργασία: Στόχος είναι η εξέταση των δυνατοτήτων διακρατικής συνεργασίας, η ανάλυση κοινών συμφερόντων και πιθανών συνεργατικών σχημάτων, καθώς και η διερεύνηση προοπτικών οικοδόμησης εμπιστοσύνης μεταξύ περιφερειακών δρώντων. Θα μελετηθούν οι υφιστάμενες πρωτοβουλίες περιφερειακής συνεργασίας (όπως το East Mediterranean Gas Forum) και θα αξιολογηθεί η αποτελεσματικότητά τους.

- Θεωρητική Συμβολή: Επιδιώκεται η σύνθεση και κριτική επανεξέταση υφιστάμενων θεωρητικών προσεγγίσεων, η ανάπτυξη ενός ολοκληρωμένου ερμηνευτικού πλαισίου ανάλυσης, καθώς και η συμβολή στην εξέλιξη των θεωρητικών μοντέλων γεωπολιτικής ανάλυσης. Η εργασία φιλοδοξεί να προσφέρει μια θεωρητική συνεισφορά στο πεδίο των διεθνών σχέσεων και της γεωπολιτικής ανάλυσης.

Η ολιστική αυτή προσέγγιση επιδιώκει να προσφέρει μια πολυεπίπεδη οπτική στις σύνθετες γεωπολιτικές προκλήσεις της Ανατολικής Μεσογείου, συμβάλλοντας τόσο στην ακαδημαϊκή γνώση όσο και στην πρακτική κατανόηση των σύγχρονων διεθνών σχέσεων στην περιοχή.

1.3 Ερευνητικό Ερώτημα

Το βασικό ερευνητικό ερώτημα που καθοδηγεί την παρούσα μεταπτυχιακή εργασία είναι:

Πώς επηρεάζει «η κατάλληλη διαχείριση κρίσεων την γεωπολιτική και ενεργειακή ασφάλεια στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου;»

Το κεντρικό αυτό ερώτημα διερευνά τη σχέση μεταξύ των στρατηγικών διαχείρισης κρίσεων και της ενεργειακής ασφάλειας στο περίπλοκο γεωπολιτικό περιβάλλον της Ανατολικής Μεσογείου. Επιδιώκεται επίσης να ερευνηθούν οι διάφοροι μηχανισμοί και στρατηγικές μέσω των οποίων η αποτελεσματική διαχείριση των περιφερειακών εντάσεων μπορεί να συμβάλει στη σταθερότητα και την ασφάλεια στο ενεργειακό και γεωπολιτικό περιβάλλον της Ανατολικής Μεσογείου.

1.4 Δομή Εργασίας

Η παρούσα διατριβή είναι δομημένη σε πέντε κύρια κεφάλαια, καθένα από τα οποία εξυπηρετεί έναν συγκεκριμένο σκοπό στην ανάπτυξη του θέματος. Η δομή της εργασίας έχει σχεδιαστεί ώστε να παρέχει μια σαφή και λογική ροή πληροφόρησης, ξεκινώντας από τη θεωρητική θεμελίωση και καταλήγοντας στα συμπεράσματα και τις προτάσεις.

Στο πρώτο κεφάλαιο, παρουσιάζεται η εισαγωγή στην ερευνητική περιοχή, ο σκοπός της μελέτης, τα ερευνητικά ερωτήματα και η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε. Επιπλέον, περιγράφεται η σημασία της διατριβής και το πώς συμβάλλει στην επιστημονική κοινότητα.

Το δεύτερο κεφάλαιο περιλαμβάνει το θεωρητικό πλαίσιο, στο οποίο αναλύονται οι βασικές έννοιες, οι σχετικές θεωρίες και οι προηγούμενες έρευνες που έχουν γίνει

στο συγκεκριμένο αντικείμενο. Μέσω αυτής της ανασκόπησης, καθίσταται σαφές το επιστημονικό υπόβαθρο και το ερευνητικό κενό που επιχειρεί να καλύψει η διατριβή.

Στο τρίτο κεφάλαιο, υπάρχουν τα ερευνητικά ερωτήματα και το ερευνητικό κενό που προκύπτει από αυτά και η επισκόπηση της μεθοδολογίας της διατριβής.

Στο τέταρτο παρουσιάζεται η ανάλυση των δεδομένων και η μελέτη περίπτωσης. Περιλαμβάνει την παρουσίαση των ευρημάτων, την επεξεργασία τους και τη σύγκρισή τους με τα θεωρητικά μοντέλα που αναφέρθηκαν προηγουμένως. Αυτό το κεφάλαιο αποτελεί το κύριο σώμα της ερευνητικής εργασίας, όπου εξετάζονται οι υποθέσεις και τα ερευνητικά ερωτήματα.

Τέλος, στο πέμπτο κεφάλαιο, συνοψίζονται τα βασικά συμπεράσματα της έρευνας και διατυπώνονται προτάσεις τόσο για την πρακτική εφαρμογή των ευρημάτων όσο και για μελλοντική έρευνα. Επισημαίνονται επίσης οι περιορισμοί της μελέτης, ώστε να διευκολυνθεί η ερμηνεία των αποτελεσμάτων και να καθοριστούν οι προοπτικές περαιτέρω διερεύνησης αλλά και οι προτάσεις.

1.5 Σπουδαιότητα της Διατριβής

Η σημασία της παρούσας διατριβής έγκειται στη συμβολή της στην υπάρχουσα επιστημονική γνώση και στην πρακτική εφαρμογή των ευρημάτων της. Πρωτίστως, επιδιώκει να καλύψει ένα ερευνητικό κενό, προσφέροντας νέα δεδομένα ή επαναξιολογώντας προηγούμενες θεωρίες υπό το πρίσμα σύγχρονων εξελίξεων.

Επιπλέον, η διατριβή συμβάλλει τόσο σε ακαδημαϊκό όσο και σε πρακτικό επίπεδο. Σε θεωρητικό επίπεδο, ενισχύει τη βιβλιογραφία γύρω από το αντικείμενο της έρευνας, παρέχοντας νέα στοιχεία και προσεγγίσεις. Σε πρακτικό επίπεδο, τα αποτελέσματά της μπορούν να χρησιμοποιηθούν από επαγγελματίες του κλάδου, οργανισμούς ή φορείς για τη βελτίωση των πρακτικών και των πολιτικών που εφαρμόζουν.

Τέλος, η εργασία αυτή μπορεί να αποτελέσει τη βάση για περαιτέρω έρευνες, ανοίγοντας νέους δρόμους στην κατανόηση του θέματος και ενισχύοντας τη συζήτηση γύρω από τις επιπτώσεις και τις εφαρμογές των ευρημάτων της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Θεωρητικό πλαίσιο

2.1 Εισαγωγή στις θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων

Η γεωπολιτική και ενεργειακή ασφάλεια στην Ανατολική Μεσόγειο αποτελεί πεδίο έντονων ανταγωνισμών και στρατηγικών εξελίξεων. Οι θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων παρέχουν διαφορετικές ερμηνείες για την σαφέστερη κατανόηση των δρώμενων που συμβαίνουν στην Ανατολική Μεσόγειο. Ο ρεαλισμός, ως κυρίαρχο θεωρητικό ρεύμα, προσφέρει μια ανάλυση που επικεντρώνεται στην ισχύ, τον ανταγωνισμό και την επιδίωξη εθνικών συμφερόντων (Waltz 1979, 88).

Οι κύριες θεωρητικές προσεγγίσεις στις Διεθνείς Σχέσεις περιλαμβάνουν τον ρεαλισμό, τον φιλελευθερισμό και τον κονστρουκτιβισμό. Ο φιλελευθερισμός εστιάζει στη συνεργασία και τον ρόλο των διεθνών θεσμών, Θεωρητικοί όπως ο Robert Keohane (1984) υποστηρίζουν ότι μέσω των διεθνών οργανισμών και του διαλόγου, τα κράτη μπορούν να επιτύχουν κοινά συμφέροντα και να μειώσουν τις συγκρούσεις (Keohane 1984, 56), ενώ ο κονστρουκτιβισμός εξετάζει τη σημασία των ιδεών και των ταυτοτήτων (Wendt 1999, 24). Ωστόσο, λόγω της φύσης του διεθνούς ανταγωνισμού στην Ανατολική Μεσόγειο, ο ρεαλισμός αποτελεί την πιο κατάλληλη θεωρία για την ανάλυση της περιοχής.

Για την ανάλυση της Ανατολικής Μεσογείου, ο ρεαλισμός προσφέρει το πιο κατάλληλο ερμηνευτικό πλαίσιο. Η έντονη γεωπολιτική δυναμική, οι ενεργειακοί ανταγωνισμοί και οι στρατηγικές συμμαχίες καθιστούν τη θεωρία της ισχύος ως την περισσότερο αποτελεσματική προσέγγιση κατανόησης των περιφερειακών εξελίξεων.

2.2 Ρεαλισμός και οι βασικές του εκδοχές

Ο ρεαλισμός αποτελεί μια από τις πιο διαχρονικές προσεγγίσεις στις Διεθνείς Σχέσεις και αποτελείται από διαφορετικές μορφές. Αρχικά, ο κλασικός ρεαλισμός υποστηρίζει ότι η ανθρώπινη φύση είναι εγγενώς ανταγωνιστική, γεγονός που οδηγεί τα κράτη στην επιδίωξη ισχύος και στην πολιτική σύγκρουση (Morgenthau

1948, 17). Σύμφωνα με αυτή την άποψη, τα κράτη δρουν με σκοπό την επιβίωση και την επέκταση της επιρροής τους, ακόμα και αν αυτό καταλήξει σε συγκρούσεις ή ακόμα και πόλεμο.

Ο δομικός ρεαλισμός, γνωστός και ως νεορεαλισμός, εστιάζει στη δομή του διεθνούς συστήματος και στην αναρχία ως τους βασικούς καθοριστικούς παράγοντες της κρατικής συμπεριφοράς (Waltz 1979, 102). Σε αντίθεση με τον κλασικό ρεαλισμό, ο δομικός ρεαλισμός δεν θεωρεί την ανθρώπινη φύση ως την κύρια κινητήρια δύναμη των διεθνών σχέσεων. Αντίθετα, υποστηρίζει ότι η αναρχία στο διεθνές σύστημα οδηγεί τα κράτη να επιδιώκουν ισχύ και ασφάλεια.

Ο επιθετικός ρεαλισμός, όπως διατυπώθηκε από τον Mearsheimer (2001, 33), προχωρά ένα βήμα παραπέρα, υποστηρίζοντας ότι τα κράτη δεν επιδιώκουν απλώς ισορροπία ισχύος, αλλά φιλοδοξούν να καταστούν ηγεμονικές δυνάμεις στην περιοχή τους. Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, η κατάκτηση ισχύος δεν είναι απλώς ένας αμυντικός μηχανισμός, αλλά μια αναγκαιότητα για την εξασφάλιση της κυριαρχίας και της ασφάλειας.

Ο αμυντικός ρεαλισμός, από την άλλη, προτείνει ότι τα κράτη επιδιώκουν πρωτίστως την ασφάλεια και όχι απαραίτητα την ηγεμονία (Waltz 1987, 65). Σύμφωνα με αυτή την εκδοχή, τα κράτη δρουν μετρημένα και αποφεύγουν την επιθετική συμπεριφορά, εκτός εάν αντιμετωπίζουν άμεσες απειλές.

2.2.1 Επιθετικός Ρεαλισμός

Ο επιθετικός ρεαλισμός, όπως διατυπώθηκε από τον John Mearsheimer, υποστηρίζει ότι το διεθνές σύστημα αναγκάζει τα κράτη να επιδιώκουν τη μέγιστη δυνατή ισχύ, προκειμένου να διασφαλίσουν την επιβίωσή τους. Το διεθνές περιβάλλον είναι άναρχο, δηλαδή δεν υπάρχει μια ανώτερη αρχή που να ρυθμίζει τις σχέσεις μεταξύ των κρατών. Αυτό οδηγεί σε μια κατάσταση συνεχούς αβεβαιότητας, όπου κανένα κράτος δεν μπορεί να είναι σίγουρο για τις προθέσεις των άλλων. Για να προστατευθούν από πιθανές απειλές, τα κράτη επιδιώκουν να μεγιστοποιήσουν τη στρατιωτική και την οικονομική τους ισχύ, θεωρώντας ότι μόνο μέσα από την απόκτηση υπεροχής μπορούν να διασφαλίσουν την ασφάλειά τους. Επιπλέον, ο Mearsheimer υποστηρίζει ότι τα κράτη τείνουν να αναλαμβάνουν προληπτικές δράσεις, προκειμένου να αποτρέψουν άλλες δυνάμεις από το να αποκτήσουν συγκριτικά πλεονεκτήματα (Mearsheimer 2001, 47).

Σύμφωνα με τον Mearsheimer, τα κράτη δρουν με βάση τρεις βασικές αρχές. Πρώτον, επιδιώκουν να αποκτήσουν όσο το δυνατόν περισσότερη ισχύ, καθώς η ανασφάλεια που επικρατεί στο διεθνές σύστημα τα αναγκάζει να προστατεύσουν τα εθνικά τους συμφέροντα. Δεύτερον, η ασφάλεια δεν προκύπτει από μια ισορροπία δυνάμεων, αλλά από την επιδίωξη της κυριαρχίας. Τα κράτη που καταφέρνουν να κυριαρχήσουν σε μια περιοχή απολαμβάνουν μεγαλύτερη σταθερότητα και λιγότερες εξωτερικές απειλές. Τρίτον, οι μεγάλες δυνάμεις τείνουν να υιοθετούν επιθετικές στρατηγικές, προσπαθώντας να αποτρέψουν την άνοδο ανταγωνιστικών κρατών που θα μπορούσαν να ανατρέψουν την υπάρχουσα κατανομή ισχύος. Αυτή η λογική εξηγεί γιατί οι διεθνείς σχέσεις χαρακτηρίζονται από συχνές συγκρούσεις και ανταγωνισμούς, καθώς οι δρώντες προσπαθούν συνεχώς να αποκτήσουν πλεονεκτήματα έναντι των αντιπάλων τους (Mearsheimer 2001, 55).

Παρότι ο επιθετικός ρεαλισμός αποτελεί ένα ισχυρό αναλυτικό εργαλείο, δέχεται σημαντική κριτική. Ο αμυντικός ρεαλισμός υποστηρίζει ότι τα κράτη δρουν κυρίως με στόχο την ισορροπία ισχύος και όχι την ηγεμονία, δίνοντας έμφαση στην αποτροπή συγκρούσεων παρά στην επιθετική επέκταση (Glaser 2010, 58). Ο κονστρουκτιβισμός επισημαίνει τον ρόλο των ιδεών και των θεσμών στη διαμόρφωση της πολιτικής, θεωρώντας ότι οι σχέσεις μεταξύ των κρατών δεν καθορίζονται αποκλειστικά από την ισχύ αλλά και από τις κοινωνικές δομές και αντιλήψεις (Wendt 1999, 45).

Ο επιθετικός ρεαλισμός παραμένει ένα από τα πιο ισχυρά θεωρητικά εργαλεία για την ανάλυση της γεωπολιτικής στην Ανατολική Μεσόγειο, καθώς εξηγεί τον ανταγωνισμό για ισχύ και επιρροή στην περιοχή. Ωστόσο, η κριτική που δέχεται δείχνει ότι μια ολοκληρωμένη ανάλυση απαιτεί τη συνεκτίμηση και άλλων θεωρητικών προσεγγίσεων.

2.3 Θεωρία γεωπολιτικής και ενεργειακής ασφάλειας

2.3.1 Η θεωρία της ασφάλειας

Η ασφάλεια αποτελεί θεμελιώδη έννοια στις διεθνείς σχέσεις ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί πως έχει εξελιχθεί σημαντικά από τις παραδοσιακές στρατιωτικές προσεγγίσεις σε πιο σύγχρονες πολυδιάστατες θεωρήσεις. Η μελέτη της ασφάλειας ξεκινά από τον κλασικό ρεαλισμό, όπου η ασφάλεια ταυτίζεται με την επιβίωση του

κράτους στο αναρχικό διεθνές σύστημα. Σύμφωνα με τον Kenneth Waltz (1979, 91), τα κράτη δρουν με κύριο στόχο τη διατήρηση της ισχύος τους, καθώς το διεθνές σύστημα δεν παρέχει καμία εγγύηση για την ασφάλειά τους. Σε αυτό το πλαίσιο, η ισχύς αποτελεί το μέσο για την αποτροπή εξωτερικών απειλών, ενώ η αναζήτηση ασφάλειας οδηγεί συχνά σε έναν διαρκή ανταγωνισμό ισχύος μεταξύ των κρατών.

Ο John Mearsheimer (2001, 29) αναπτύσσει περαιτέρω αυτή την προσέγγιση μέσω της θεωρίας του επιθετικού ρεαλισμού, όπου τα κράτη δεν επιδιώκουν απλώς να επιβιώσουν αλλά να μεγιστοποιήσουν την ισχύ τους εις βάρος των άλλων. Αυτή η θεώρηση εξηγεί πως τα κράτη αναζητούν την περιφερειακή ή και παγκόσμια κυριαρχία μέσω των στρατιωτικών ανταγωνισμών θεωρώντας αυτά τα μέτρα ως μέσο ασφάλειας. Από την άλλη, οι υποστηρικτές του αμυντικού ρεαλισμού, όπως ο Stephen Walt (1987, 34), τονίζουν πως η αποτροπή και οι συμμαχίες λειτουργούν ως μηχανισμοί διατήρησης της ασφάλειας χωρίς την ανάγκη επιθετικής στρατηγικής.

Παρ' όλα αυτά, η ασφάλεια δεν μπορεί να εξεταστεί αποκλειστικά υπό το πρίσμα της στρατιωτικής ισχύος. Η Σχολή της Κοπεγχάγης εισήγαγε μια πιο διευρυμένη κατανόηση της ασφάλειας, διαχωρίζοντάς την σε διαφορετικούς τομείς: στρατιωτική, πολιτική, οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική (Buzan, Wæver, and de Wilde, 1998, 24). Αυτή η πολυεπίπεδη ανάλυση αναγνωρίζει ότι οι απειλές δεν προέρχονται μόνο από εξωτερικές στρατιωτικές δυνάμεις αλλά και από εσωτερικές κοινωνικές, οικονομικές ή πολιτικές εξελίξεις. Για παράδειγμα, η κατάρρευση ενός κράτους λόγω πολιτικής αστάθειας μπορεί να δημιουργήσει συνθήκες ανασφάλειας τόσο στο εσωτερικό όσο και στο ευρύτερο διεθνές σύστημα.

Μια άλλη σημαντική συμβολή στη θεωρία της ασφάλειας προέρχεται από τη φιλελεύθερη σχολή σκέψης, η οποία εστιάζει στον ρόλο των διεθνών θεσμών και της αμοιβαίας εξάρτησης στη διατήρηση της σταθερότητας (Keohane and Nye, 2012, 186). Σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση, η ασφάλεια δεν εξαρτάται αποκλειστικά από την ισχύ ενός κράτους, αλλά και από τη συμμετοχή του σε διεθνείς θεσμούς, όπως ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών και το ΝΑΤΟ, που μπορούν να λειτουργήσουν ως μηχανισμοί επίλυσης συγκρούσεων και διατήρησης της ειρήνης (Kupchan, 1998, 134).

Τα τελευταία χρόνια, έχει αναπτυχθεί και η έννοια της «ανθρώπινης ασφάλειας», η οποία εστιάζει όχι μόνο στην ασφάλεια των κρατών αλλά και στην προστασία των ατόμων από κινδύνους όπως η φτώχεια, οι πανδημίες και οι φυσικές καταστροφές (Bajpai, 2000, 48). Η κριτική θεωρία της ασφάλειας εξετάζει επίσης πώς οι

αντιλήψεις περί ασφάλειας κατασκευάζονται μέσα από κοινωνικούς και πολιτικούς δρώντες (Booth, 2007, 16). Αυτή η προσέγγιση απορρίπτει την παραδοσιακή κρατοκεντρική αντίληψη και προτείνει ότι η ασφάλεια πρέπει να αναλύεται και μέσα από την οπτική της κοινωνίας και των παγκόσμιων οικονομικών ανισοτήτων.

Η θεωρία της ασφάλειας έχει εξελιχθεί από μια στενά στρατιωτική και κρατοκεντρική προσέγγιση σε μια πολυδιάστατη θεώρηση που περιλαμβάνει πολιτικούς, κοινωνικούς και οικονομικούς παράγοντες. Αυτή η εξέλιξη επιτρέπει μια πιο ολιστική ανάλυση των σύγχρονων προκλήσεων ασφάλειας, οι οποίες δεν περιορίζονται σε ένοπλες συγκρούσεις αλλά περιλαμβάνουν ευρύτερα ζητήματα σταθερότητας, ανθρωπίνων δικαιωμάτων και βιώσιμης ανάπτυξης. Η κατανόηση της ασφάλειας ως μιας δυναμικής και πολύπλευρης έννοιας είναι κρίσιμη για τη χάραξη αποτελεσματικών πολιτικών που θα ανταποκρίνονται στις σύγχρονες διεθνείς προκλήσεις.

2.3.2 «Η Γεωπολιτική Ασφάλεια»

Η γεωπολιτική ασφάλεια ωστόσο αποτελεί αναγκαίος όρος που πρέπει να αναλυθεί σε αυτήν την εργασία, καθώς συνδυάζει τις γεωγραφικές παραμέτρους με τις πολιτικές και τις στρατηγικές επιδιώξεις των κρατών της Ανατολικής Μεσογείου. Η θεωρητική προσέγγιση της γεωπολιτικής ασφάλειας βασίζεται στην ανάλυση της αλληλεπίδρασης χώρου, ισχύος και στρατηγικής, εξετάζοντας πώς η γεωγραφική θέση και οι φυσικοί πόροι ενός κράτους επηρεάζουν την ασφάλειά του. Η γεωπολιτική, ως εργαλείο ανάλυσης, έχει τις ρίζες της στον 19ο αιώνα και εξελίχθηκε μέσα από τα έργα στοχαστών όπως ο Friedrich Ratzel και ο Halford Mackinder, οι οποίοι συνέδεσαν άρρηκτα τη φυσική γεωγραφία με την πολιτική ισχύ (Mackinder 1904, 421).

Ο Halford Mackinder διατύπωσε τη θεωρία της «καρδιάς της γης» (Heartland Theory), υποστηρίζοντας ότι ο έλεγχος του εσωτερικού της Ευρασίας προσφέρει στρατηγικό πλεονέκτημα για την παγκόσμια κυριαρχία. Σύμφωνα με τον Mackinder, «όποιος ελέγχει την Ανατολική Ευρώπη, ελέγχει το Heartland· όποιος ελέγχει το Heartland, ελέγχει την Παγκόσμια Νήσο· και όποιος ελέγχει την Παγκόσμια Νήσο, ελέγχει τον κόσμο» (Mackinder 1919, 150). Αυτή η θεώρηση αποτυπώνει πως γεωπολιτική αποτελεί ένα εργαλείο ισχύος, το οποίο συχνά αξιοποιείται για τη χάραξη εθνικών στρατηγικών ασφαλείας.

Η γεωπολιτική ασφάλεια δεν αφορά μόνο τη φυσική κυριαρχία επί του χώρου, αλλά προσφέρει στα κράτη και την πρόσβαση σε πολλά οφέλη όπως, τους θαλάσσιους δρόμους, τους ενεργειακούς πόρους και τις κρίσιμες υποδομές. Ο Nicholas Spykman, ως απάντηση στον Mackinder, ανέπτυξε τη θεωρία του «Rimland», σύμφωνα με την οποία οι παράκτιες ζώνες γύρω από την Ευρασία αποτελούν το κλειδί για την παγκόσμια ισχύ. Για τον Spykman, «όποιος ελέγχει το Rimland, ελέγχει την Ευρασία· και όποιος ελέγχει την Ευρασία, ελέγχει τη μοίρα του κόσμου» (Spykman 1944, 43). Αυτές οι θεωρίες αναδεικνύουν πώς ο γεωγραφικός χώρος μεταφράζεται σε στρατηγική σημασία και, κατά συνέπεια, σε εθνική ασφάλεια.

Στη σύγχρονη εποχή, η γεωπολιτική ασφάλεια έχει πάρεις άλλες διαστάσεις, λαμβάνοντας υπόψη και μη-κρατικούς δρώντες και περιφερειακές δυναμικές. Οι Buzan και Wæver (2003, 45) επαναπροσδιορίζουν τη γεωπολιτική μέσα από τη Σχολή της Κοπεγχάγης, εντάσσοντας την έννοια της «περιφερειακής ασφάλειας», η οποία υποδηλώνει ότι η ασφάλεια δεν είναι ομοιόμορφη στο διεθνές σύστημα, αλλά παρουσιάζει διαφοροποιήσεις ανάλογα με την περιφερειακή συγκυρία. Για παράδειγμα, η Μέση Ανατολή αποτελεί μια ιδιαίτερα πυκνή περιοχή γεωπολιτικών εντάσεων λόγω των στρατηγικών πόρων, της θρησκευτικής πολυπλοκότητας και της εξωτερικής παρέμβασης.

Η σύγχρονη βιβλιογραφία δίνει έμφαση επίσης στη γεωοικονομική διάσταση της ασφάλειας. Ο Blackwill και Harris (2016, 18) υποστηρίζουν ότι τα κράτη χρησιμοποιούν οικονομικά εργαλεία, όπως η ενέργεια, το εμπόριο και οι επενδύσεις, για να προωθήσουν γεωπολιτικά συμφέροντα. Η Κίνα, για παράδειγμα, μέσω της Πρωτοβουλίας «Μία Ζώνη, Ένας Δρόμος» (Belt and Road Initiative), επιχειρεί να διαμορφώσει νέες γεωπολιτικές ισορροπίες, ενισχύοντας την επιρροή της σε στρατηγικές περιοχές (Chatzky and McBride 2019, 6). Η οικονομική διασύνδεση, ωστόσο, δημιουργεί νέες μορφές ευαλωτότητας και εξάρτησης, γεγονός που επηρεάζει άμεσα τον σχεδιασμό της ασφάλειας.

Επιπροσθέτως, η θεωρία της γεωπολιτικής ασφάλειας επηρεάζεται και από την έννοια της ταυτότητας και της πολιτισμικής αφήγησης. Ο Gearóid Ó Tuathail (1996, 83) εισάγει τον όρο «κριτική γεωπολιτική», επισημαίνοντας ότι οι γεωπολιτικές αναλύσεις δεν είναι ουδέτερες, αλλά δομούνται μέσα από πολιτικές και ιδεολογικές συγκυρίες. Οι γεωπολιτικοί χάρτες και οι αφηγήσεις περί "άλλου" διαμορφώνουν την εθνική στρατηγική και επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο τα κράτη

αντιλαμβάνονται τις απειλές και τους συμμάχους. Αυτή η προσέγγιση καθιστά σαφές ότι η γεωπολιτική ασφάλεια είναι ταυτόχρονα στρατηγική και συμβολική.

Η γεωπολιτική ασφάλεια στην Ανατολική Μεσόγειο συνδέεται άμεσα με τη στρατηγική της θέση και τον ανταγωνισμό ισχύος μεταξύ περιφερειακών και διεθνών δρώντων. Η περιοχή λειτουργεί ως γεωστρατηγικός κόμβος που επηρεάζει κρίσιμες θαλάσσιες οδούς, γεγονός που ενισχύει τη σημασία της στον παγκόσμιο ανταγωνισμό (Spykman 1944, 41). Οι ενεργειακοί πόροι, οι θαλάσσιες ζώνες και οι πολιτικές συμμαχίες καθιστούν την Ανατολική Μεσόγειο σημείο έντασης, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τις συγκρούσεις γύρω από την AOZ και τους αγωγούς φυσικού αερίου (Herzog 2020, 4). Η παρουσία μεγάλων δυνάμεων, όπως οι ΗΠΑ και η Ρωσία, ενισχύει την πολυπλοκότητα της ασφάλειας στην περιοχή, επιβεβαιώνοντας την ανάλυση της γεωπολιτικής θεωρίας για τη σημασία του Rimland (Kirişci and Lesser 2020, 2).

Η θεωρία της γεωπολιτικής ασφάλειας αναδεικνύει τη σημασία του χώρου ως βασικό στοιχείο ισχύος και ασφάλειας. Από τις κλασικές γεωστρατηγικές προσεγγίσεις του Mackinder και του Spykman, μέχρι τις σύγχρονες αναλύσεις περί περιφερειακής και γεωοικονομικής ασφάλειας, γίνεται φανερό ότι ο χώρος δεν είναι απλώς σκηνικό, αλλά ενεργός παράγοντας στη διαμόρφωση της διεθνούς ασφάλειας πράγμα που παίζει άμεσο ρόλο στην ισορροπία και το "status” της διεθνούς σκηνής. Η κατανόηση αυτών των θεωρητικών πλαισίων είναι κρίσιμη για την ερμηνεία των σύγχρονων γεωπολιτικών ανταγωνισμών και για τον στρατηγικό σχεδιασμό σε εθνικό και διακρατικό επίπεδο.

2.3.3 Θεωρία της ενεργειακής ασφάλειας

Η ενεργειακή ασφάλεια αποτελεί επίσης ένα κρίσιμο και πολυδιάστατο πεδίο ανάλυσης στο πλαίσιο της διεθνούς ασφάλειας και πολιτικής. Αν και συχνά αντιμετωπίζεται με τεχνικούς όρους (π.χ. επάρκεια, σταθερότητα, διαφοροποίηση), στην πραγματικότητα είναι έντονα πολιτικοποιημένη και αναφέρεται συνήθως σε πλαίσια που αφορούν την στρατηγική και την άσκηση επιρροής. Η ενεργειακή ασφάλεια δεν αφορά μόνο την απρόσκοπτη ροή ενέργειας, αλλά και το πώς οι σχέσεις εξάρτησης μεταξύ παραγωγών και καταναλωτών επηρεάζουν τις ισορροπίες ισχύος στο διεθνές σύστημα (Yergin 2006, 70).

Η αρχική προσέγγιση της ενεργειακής ασφάλειας προέρχεται κυρίως από τις θεωρήσεις του ρεαλισμού, οι οποίες δίνουν έμφαση στην αυτάρκεια και στη

διατήρηση της ισχύος μέσω του ελέγχου κρίσιμων ενεργειακών πόρων. Οι κρίσεις πετρελαίου της δεκαετίας του 1970 ανέδειξαν το πόσο ευάλωτα είναι τα κράτη από τις εξαρτώμενες εισαγωγές και για αυτόν τον λόγο διαμόρφωσαν μια στρατηγική προσέγγιση στο ενεργειακό ζήτημα (Colgan, Keohane, και Van de Graaf 2012, 241). Η βασική ανησυχία σε αυτή τη σχολή σκέψης είναι η χρήση της ενέργειας ως "όπλο", κάτι που φάνηκε έντονα στην περίπτωση της Ρωσίας και της εξάρτησης της Ευρώπης από το ρωσικό φυσικό αέριο (Smith Stegen 2011, 651).

Από την άλλη πλευρά, οι φιλελεύθερες προσεγγίσεις τονίζουν τον ρόλο των αγορών και των διεθνών θεσμών στη διασφάλιση της ενεργειακής σταθερότητας. Σύμφωνα με αυτή την οπτική, η ενεργειακή ασφάλεια μπορεί να επιτευχθεί μέσω της διεθνούς συνεργασίας και της διασύνδεσης των αγορών πράγμα που μειώνει τις πιθανότητες μονομερούς εκμετάλλευσης της ενέργειας ως γεωπολιτικού εργαλείου (Goldthau και Witte 2010, 4). Οι διακρατικές συμφωνίες, οι επενδύσεις σε υποδομές και η διαφάνεια των αγορών θεωρούνται βασικοί πυλώνες για μια σταθερή ενεργειακή πολιτική.

Η Σχολή της Κοπεγχάγης προσθέτει ακόμη ένα επίπεδο ανάλυσης, εστιάζοντας στο πώς η ενέργεια "ασφαλτικοποιείται", δηλαδή πώς παρουσιάζεται ως υπαρξιακή απειλή που απαιτεί επείγουσες πολιτικές παρεμβάσεις. Η ασφάλεια της ενέργειας δεν είναι απλώς αντικειμενική πραγματικότητα. Η ενεργειακή ασφάλεια, ενσωματώνει κοινωνικές και πολιτικές αφηγήσεις που επηρεάζουν τη λήψη αποφάσεων (Buzan, Wæver, και de Wilde 1998, 28). Έτσι, η ενεργειακή πολιτική γίνεται μέσο προώθησης κρατικών στρατηγικών και εθνικών αφηγήσεων για την επιβίωση και την κυριαρχία.

Στη σύγχρονη εποχή, η έννοια της ενεργειακής ασφάλειας έχει εμπλουτιστεί με νέες παραμέτρους που αφορούν τη βιωσιμότητα και την πράσινη μετάβαση. Η παγκόσμια στροφή προς ανανεώσιμες πηγές ενέργειας δεν εξαλείφει ωστόσο τους κινδύνους, αλλά τους μετασχηματίζει. Η εξάρτηση από σπάνια μέταλλα και τεχνολογίες αιχμής δημιουργεί νέες μορφές γεωπολιτικής έντασης, ενισχύοντας την ανάγκη για εναλλακτικές πηγές ενέργειας και πιο ανθεκτικά ενεργειακά δίκτυα (Scholten 2018, 10). Η ενεργειακή μετάβαση συνεπώς δεν μειώνει την πολιτική σημασία της ενέργειας· αντίθετα, την επαναπροσδιορίζει.

Στον πυρήνα των θεωρητικών προσεγγίσεων βρίσκεται και η έννοια της «ενεργειακής κυριαρχίας», που συνδέεται με την ικανότητα ενός κράτους να ελέγχει τις ενεργειακές του αποφάσεις χωρίς εξωτερικές πιέσεις. Ειδικά για μικρά ή μεσαία

κράτη, η ενεργειακή ασφάλεια αποκτά ιδιαίτερη σημασία ως ζήτημα εθνικής αυτονομίας και στρατηγικής επιβίωσης (Vivoda 2009, 523). Αυτό γίνεται ακόμα πιο εμφανές σε γεωπολιτικά ασταθείς περιοχές, όπου η διαχείριση των πόρων σχετίζεται άμεσα με ζητήματα εδαφικής κυριαρχίας και εθνικής ταυτότητας.

Η Ανατολική Μεσόγειος έχει αναδειχθεί τις τελευταίες δύο δεκαετίες ως μια ιδιαίτερα κρίσιμη περιοχή για την ενεργειακή ασφάλεια, τόσο σε περιφερειακό αλλά και σε διεθνές επίπεδο. Η ανακάλυψη σημαντικών κοιτασμάτων φυσικού αερίου, όπως τα πεδία Λεβιάθαν και Tamar στα ανοιχτά του Ισραήλ, το κοίτασμα Zohr στην ΑΟΖ της Αιγύπτου και οι ελπίδες για εμπορικά αξιοποιήσιμες ποσότητες στην κυπριακή ΑΟΖ, έχουν μετατρέψει την περιοχή σε πεδίο οικονομικού ενδιαφέροντος και ανταγωνισμού . Τα κράτη της περιοχής επιδιώκουν όχι μόνο την εκμετάλλευση των πόρων, αλλά και την εξυπηρέτηση των ενεργειακών τους συμφερόντων μέσω περιφερειακών συνεργασιών, όπως το East Mediterranean Gas Forum (EMGF), που λειτουργεί ως εργαλείο ενεργειακής διπλωματίας. Ωστόσο, οι ενεργειακές εξελίξεις στην Ανατολική Μεσόγειο δεν μπορούν να διαχωριστούν από τις ευρύτερες γεωπολιτικές εντάσεις. Οι αμφισβητούμενες θαλάσσιες ζώνες, κυρίως μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας/Κύπρου, υπονομεύουν τη σταθερότητα της περιοχής και κάνουν πολύπλοκη την ενεργειακή εκμετάλλευση. Η ενεργειακή ασφάλεια στην Ανατολική Μεσόγειο, επομένως, δεν εξαρτάται αποκλειστικά από την ύπαρξη κοιτασμάτων ή την τεχνολογική ικανότητα εξόρυξης, αλλά από την ικανότητα των κρατών να διαχειριστούν αποτελεσματικά τις αντιπαραθέσεις τους μέσω της διπλωματίας. Μέσα από αυτό το πρίσμα, η ενεργειακή ασφάλεια συνδέεται άρρηκτα με τη γεωπολιτική σταθερότητα και την περιφερειακή συνεργασία, στοιχεία απαραίτητα για τη βιώσιμη αξιοποίηση των πόρων και τη μακροπρόθεσμη ασφάλεια εφοδιασμού.

Η θεωρία της ενεργειακής ασφάλειας δεν είναι μονοδιάστατη αλλά εξελίσσεται μαζί με τις παγκόσμιες πολιτικές και τεχνολογικές μεταβολές. Από τον ρεαλισμό και τον ανταγωνισμό ισχύος μέχρι τις πιο σύγχρονες θεωρίες συνεργασίας και περιβαλλοντικής ευαισθησίας, η ενεργειακή ασφάλεια αποτυπώνει την πολυπλοκότητα του σύγχρονου διεθνούς περιβάλλοντος. Σε έναν κόσμο που μεταβαίνει ενεργειακά και πολιτικά, η κατανόηση των θεωρητικών διαστάσεων του ενεργειακού ζητήματος είναι απαραίτητη για την ανάπτυξη βιώσιμων και αποτελεσματικών πολιτικών.

2.4 θεωρία στρατηγικής διαχείρισης κρίσεων

Η στρατηγική διαχείριση κρίσεων αποτελεί αναμφισβήτητα ένα από τα πιο κρίσιμα πεδία μελέτης στη διεθνή πολιτική, καθώς σχετίζεται άμεσα με την ικανότητα διαφόρων παραγόντων ώστε να ανταποκριθούν αποτελεσματικά σε απειλές που μπορεί να κλονίσουν τη σταθερότητα και την ασφάλεια. Οι παράγοντες αυτοί είναι τα κράτη, οι διεθνείς οργανισμοί και οι ηγέτες. Αν και η έννοια της «κρίσης» έχει πολλές διαστάσεις, σε γεωπολιτικό επίπεδο συνδέεται συνήθως με επικίνδυνα γεγονότα, τα οποία απαιτούν άμεση και ορθολογική αντιμετώπιση (Rosenthal, Charles, and ’t Hart 1989, 10). Η θεωρία στρατηγικής διαχείρισης κρίσεων προσπαθεί να αναλύσει τους τρόπους με τους οποίους οι φορείς ισχύος επεξεργάζονται τις απειλές, λαμβάνουν αποφάσεις υπό πίεση και εφαρμόζουν πρακτικές περιορισμού ή εξόδου από την κρίση.

Σύμφωνα με τον Patrick Lagadec (1993, 21), η κρίση δεν είναι απλώς ένα ξαφνικό γεγονός, αλλά ένα φαινόμενο με δομικά αίτια, συχνά ριζωμένα σε προϋπάρχουσες αδυναμίες των θεσμών και των πολιτικών. Η στρατηγική διαχείριση συνεπώς δεν αφορά μόνο την αντιμετώπιση του φαινομένου μεταγενέστερα ενός γεγονότος, αλλά περιλαμβάνει και διαδικασίες πρόληψης και προετοιμασίας. Κεντρικός στόχος της στρατηγικής είναι η διατήρηση του ελέγχου, η αποφυγή της κλιμάκωσης και η προστασία της πολιτικής νομιμότητας και του εθνικού συμφέροντος.

Ένα βασικό στοιχείο που αναδεικνύει η σχετική θεωρία είναι η σημασία της επικοινωνίας σε περιόδους κρίσης. Ο Thomas B. Farrell (1998, 66) επισημαίνει ότι η επικοινωνιακή διαχείριση δεν εξυπηρετεί μόνο την ενημέρωση του κοινού, αλλά συνδέεται με την κατασκευή ερμηνειών για το τι συνιστά απειλή, ποιος είναι ο υπαίτιος και ποια είναι η επιθυμητή αντίδραση. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, οι ηγεσίες επηρεάζουν την αντίληψη της κοινής γνώμης και νομιμοποιούν τις αποφάσεις τους. Ιδιαίτερα σε διεθνές επίπεδο, η αποτελεσματική χρήση της δημόσιας διπλωματίας μπορεί να καθορίσει τη στάση τρίτων κρατών απέναντι σε μια κρίση.

Η θεωρία παιγνίων έχει επίσης χρησιμοποιηθεί στη στρατηγική διαχείριση κρίσεων για να εξηγήσει τις επιλογές που θα έκαναν οι κυβερνήσεις υπό συνθήκες αβεβαιότητας. Ο Thomas Schelling (1966, 100) επισημαίνει τη σημασία του ελέγχου της κλιμάκωσης μέσω τεχνικών όπως οι απειλές βίας ή ο «αναμενόμενος παραλογισμός», με στόχο να δοθεί ένα αξιόπιστο μήνυμα στον αντίπαλο. Ενσωματωμένες σε αυτή τη λογική είναι οι γνωστές έννοιες της αποτροπής, της

αξιοπιστίας και της ανάληψης κινδύνου, οι οποίες επηρέασαν βαθιά τη στρατηγική σκέψη καθ' όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου και πέραν αυτού.

Η εμπειρική προσέγγιση του Graham Allison (1971, 43) παρέχει ένα κατάλληλο εργαλείο για την ερμηνεία της συμπεριφοράς των κυβερνήσεων σε συνθήκες κρίσης. Στο κλασικό έργο του, «Essence of Decision», παρουσιάζει τρία μοντέλα ανάλυσης: το μοντέλο του ορθολογικού δρώντα, το οργανωτικό μοντέλο και το γραφειοκρατικό μοντέλο. Αυτά τα μοντέλα δίνονται για την κατανόηση του γεγονότος ότι κατά τη διάρκεια καταστάσεων κρίσης, οι αποφάσεις δεν προκύπτουν από λογικούς στρατηγικούς συλλογισμούς, αλλά μάλλον προκύπτουν από περιορισμούς, εσωτερικές συγκρούσεις και διοικητικά σχήματα.

Η διάσταση της ψυχολογίας στις κρίσεις έχει επίσης μελετηθεί εκτενώς. Οι Robert Jervis (1976, 67) και Irving Janis (1982, 35) έχουν αναλύσει φαινόμενα όπως η εσφαλμένη αντίληψη, η προκατάληψη και η «συλλογική σκέψη» (groupthink), τα οποία οδηγούν σε επικίνδυνες στρατηγικές αποφάσεις. Ειδικά η πίεση χρόνου και ο φόβος για απώλεια ελέγχου μπορούν να ενισχύσουν την παρορμητικότητα ή να παραλύσουν τη διαδικασία λήψης απόφασης. Η αναγνώριση αυτών των ψυχολογικών παραμέτρων είναι κρίσιμη για την ανάπτυξη πιο ρεαλιστικών και αποτελεσματικών μοντέλων στρατηγικής διαχείρισης.

Σε πιο πρόσφατα μοντέλα, η θεωρία της ανθεκτικότητας (resilience theory) έχει έρθει στο προσκήνιο ως στοιχείο στρατηγικής. Αντί η διαχείριση κρίσης να στοχεύει αποκλειστικά στην αποφυγή της, εστιάζει στο πώς τα κράτη μπορούν να ανακάμψουν ταχύτερα και πιο αποτελεσματικά από μια κρίση. Ο Christopher Ansell και η συνεργάτιδά του, Amanda Gash (2008, 150), υπογραμμίζουν τη σημασία της θεσμικής προσαρμοστικότητας, της μάθησης από προηγούμενες κρίσεις και της ενίσχυσης του κοινωνικού κεφαλαίου ως βασικών παραμέτρων για την επιτυχία μιας μακροπρόθεσμης στρατηγικής.

Οι στρατηγικές διαχείρισης κρίσεων δεν αφορούν μόνο την κρατική δράση, αλλά περιλαμβάνουν διεθνείς οργανισμούς, ΜΚΟ και ιδιωτικούς φορείς, ιδίως σε περιπτώσεις διασυνοριακών κρίσεων. Η θεωρία της πολυεπίπεδης διακυβέρνησης οδηγεί στην ανάγκη συντονισμού και συνεργασίας μεταξύ των διαφόρων επιπέδων εξουσίας και διοίκησης. Σε περιπτώσεις μεταναστευτικών κρίσεων, πανδημιών και ενεργειακών κρίσεων, οι στρατηγικές των κρατών πρέπει να συμπληρώνονται από διεθνή πλαίσια συνεργασίας. Τέλος, η διαχείριση κρίσεων δεν μπορεί να διατηρηθεί χωρίς ένα ηθικό δημοκρατικό περιβάλλον. Σύμφωνα με τον Barry Buzan και τους

συνεργάτες του (1998, 34), η υπερβολική χρήση του λόγου της «ασφάλειας» θα οδηγήσει σε καταστολή των ατομικών ελευθεριών ή σε εθνικιστική ρητορική. Ως εκ τούτου, κάθε στρατηγική διαχείρισης κρίσεων πρέπει να στηρίζεται σε κανόνες διαφάνειας και λογοδοσίας και σεβασμού των θεσμών.

Η Ανατολική Μεσόγειος αποτελεί ένα πεδίο γεμάτο με γεωπολιτικές εντάσεις, όπου η θεωρία της στρατηγικής διαχείρισης κρίσεων αποκτά ιδιαίτερη σημασία. Ο λόγος της ύπαρξης αυτών των εντάσεων βασίζεται στο γεγονός πως η περιοχή χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη ενεργειακών πόρων, κρατικών συμφερόντων και ασταθών διεθνών σχέσεων, γεγονός που αυξάνει την πιθανότητα εμφάνισης κρίσεων. Η στρατηγική διαχείριση κρίσεων εστιάζει στην ανάγκη για έγκαιρη αναγνώριση των παραγόντων που ενδέχεται να κλιμακώσουν εντάσεις και προτείνει εργαλεία πρόληψης, προσαρμοστικότητας και αποκλιμάκωσης. Για παράδειγμα, η ανακάλυψη κοιτασμάτων φυσικού αερίου στην κυπριακή ΑΟΖ και οι διαφωνίες μεταξύ Ελλάδας, Τουρκίας και άλλων περιφερειακών δρώντων, αποτελούν χαρακτηριστικά σημεία ανάφλεξης που απαιτούν διαχείριση μεθοδική και στρατηγικά σχεδιασμένη.

Η διαχείριση των κρίσεων στην Ανατολική Μεσόγειο θα πρέπει να βασίζεται σε υφιστάμενους διακυβερνητικούς μηχανισμούς ή σε νέους που θα δημιουργηθούν, οι οποίοι θα βασίζονται στην αποτελεσματική επικοινωνία και στην πρόβλεψη πιθανών σεναρίων σύγκρουσης. Η πρόληψη και η συνεχής αξιολόγηση της κατάστασης της κρίσης αποτελούν κρίσιμα εργαλεία για τη διαχείριση της αβεβαιότητας και την αποτροπή απρόβλεπτων κλιμακώσεων. Συνεπώς, η Ανατολική Μεσόγειος δεν προσφέρει απλώς ένα θεωρητικό πλαίσιο για την εφαρμογή της θεωρίας διαχείρισης κρίσεων, αλλά αποτελεί και έναν πραγματικό χώρο όπου η στρατηγική ετοιμότητα και η συνεργασία μπορούν να λειτουργήσουν ως θεμέλια για τη διατήρηση της αρμονικής συμβίωσης των κρατών.

Συμπερασματικά, η θεωρία της στρατηγικής διαχείρισης κρίσεων προσφέρει ένα πλούσιο και διεπιστημονικό πλαίσιο για την κατανόηση και την αντιμετώπιση καταστάσεων που απειλούν τη διεθνή σταθερότητα. Από τις ψυχολογικές παραμέτρους και τα εμπόδια οργάνωσης, μέχρι τη σημασία της επικοινωνίας, της αποτροπής και της ανθεκτικότητας, όλες αυτές οι οπτικές συνθέτουν ένα σύγχρονο εργαλείο που είναι απαραίτητο για κράτη, οργανισμούς και ηγεσίες. Η εμβάθυνση σε αυτές τις θεωρητικές προσεγγίσεις είναι κρίσιμη, ιδιαίτερα σε εποχές που η κρίση δεν είναι η εξαίρεση αλλά ο κανόνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Έρευνα

3.1 Γενικά

Είναι αναμφίβολο πως η έρευνα στις κοινωνικές επιστήμες αποτελεί θεμελιώδες εργαλείο για την κατανόηση των κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών φαινομένων, συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο στη διαμόρφωση ορθών πολιτικών και στρατηγικών. Μέσω της επιστημονικής διερεύνησης, οι κοινωνικές επιστήμες αποκαλύπτουν τις δομές και δυναμικές που επηρεάζουν την ανθρώπινη συμπεριφορά, τις διεθνείς σχέσεις και τις αλλαγές που συμβαίνουν στην κοινωνία. Στην περίπτωση της παρούσας μελέτης, η έρευνα αποκτά ιδιαίτερη σημασία, καθώς εξετάζει ένα σύνθετο γεωπολιτικό περιβάλλον, όπου η διαχείριση κρίσεων και η ενεργειακή ασφάλεια διαμορφώνουν τις ισορροπίες ισχύος στην Ανατολική Μεσόγειο. Η γεωπολιτική της περιοχής και οι διεθνείς αλληλεπιδράσεις χρήζει συστηματικής ανάλυσης που μπορεί να συμβάλει τόσο στην επιστημονική κατανόηση της περιοχής όσο και στη χάραξη ρεαλιστικών και αποτελεσματικών πολιτικών που προάγουν τη σταθερότητα και τη συνεργασία.

3.2. Το ερευνητικό ερώτημα - Υποερωτήματα

Το βασικό ερευνητικό ερώτημα που καθοδηγεί την παρούσα μεταπτυχιακή εργασία είναι **η συνεισφορά της κατάλληλης διαχείρισης κρίσεων στην γεωπολιτική και ενεργειακή ασφάλεια στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου**, εξειδικεύεται περαιτέρω μέσα από τα ακόλουθα επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα:

- Πώς διαμορφώνεται το γεωπολιτικό τοπίο στην Ανατολική Μεσόγειο και ποιοι είναι οι κύριοι παράγοντες που επηρεάζουν την ενεργειακή ασφάλεια της περιοχής; Το ερώτημα αυτό επιδιώκει να χαρτογραφήσει το σύγχρονο γεωπολιτικό περιβάλλον της Ανατολικής Μεσογείου, εστιάζοντας στους παράγοντες που διαμορφώνουν τις περιφερειακές ισορροπίες και επηρεάζουν την ενεργειακή ασφάλεια. Θα διερευνηθούν επιπροσθέτως οι ιστορικές, πολιτικές, οικονομικές και στρατηγικές παράμετροι που καθορίζουν τις σχέσεις μεταξύ των κρατών της περιοχής, καθώς και οι επιπτώσεις τους στην εκμετάλλευση και διαχείριση των ενεργειακών πόρων.

- Ποιες είναι οι στρατηγικές και μηχανισμοί διαχείρισης κρίσεων που μπορούν να αναπτυχθούν για την αντιμετώπιση των γεωπολιτικών προκλήσεων στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου; Το ερώτημα αυτό επικεντρώνεται στις μεθόδους και τους μηχανισμούς που μπορούν να αξιοποιηθούν για την αποτελεσματική διαχείριση των γεωπολιτικών εντάσεων και κρίσεων στην περιοχή. Θα διερευνηθούν επίσης οι διπλωματικές πρωτοβουλίες, οι θεσμικοί μηχανισμοί, οι στρατηγικές αποτροπής και οι προσεγγίσεις οικοδόμησης εμπιστοσύνης που μπορούν να συμβάλουν στην αποκλιμάκωση των εντάσεων και την προώθηση της συνεργασίας.

- Ποιος είναι ο ρόλος των διεθνών και περιφερειακών οργανισμών στην εξισορρόπηση των γεωπολιτικών συμφερόντων και στη διασφάλιση της ενεργειακής σταθερότητας; Το ερώτημα αυτό εξετάζει τη συμβολή διεθνών και περιφερειακών οργανισμών, όπως ο ΟΗΕ, η ΕΕ, το ΝΑΤΟ, το East Mediterranean Gas Forum, στη διαμόρφωση ενός σταθερού και προβλέψιμου περιβάλλοντος στην Ανατολική Μεσόγειο. Θα αναλυθούν οι πολιτικές, οι πρωτοβουλίες και οι παρεμβάσεις αυτών των οργανισμών, καθώς και η αποτελεσματικότητά τους στην προώθηση της συνεργασίας και την αποτροπή των συγκρούσεων.

- Πώς επηρεάζουν οι ενεργειακοί πόροι τις διπλωματικές σχέσεις και τις στρατηγικές συμμαχίες μεταξύ των κρατών της περιοχής; Το ερώτημα αυτό διερευνά τη διαλεκτική σχέση μεταξύ των ενεργειακών πόρων και των διπλωματικών δυναμικών στην Ανατολική Μεσόγειο. Θα εξεταστεί πώς η ανακάλυψη και εκμετάλλευση των κοιτασμάτων υδρογονανθράκων έχει επηρεάσει τις σχέσεις μεταξύ των κρατών, τις στρατηγικές συμμαχίες και τις περιφερειακές ισορροπίες. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στις ενεργειακές συμφωνίες και συνεργασίες που έχουν αναπτυχθεί τα τελευταία χρόνια.

- Ποιες είναι οι δυνητικές επιπτώσεις των γεωπολιτικών εντάσεων στην ενεργειακή ασφάλεια και ποιες στρατηγικές μπορούν να αναπτυχθούν για τον μετριασμό αυτών των κινδύνων; Το ερώτημα αυτό εστιάζει στις επιπτώσεις των γεωπολιτικών αντιπαραθέσεων στην ενεργειακή σταθερότητα και ασφάλεια της περιοχής. Θα αναλυθούν οι κίνδυνοι και οι απειλές που προκύπτουν από τις εντάσεις για την ενεργειακή υποδομή, τις επενδύσεις και τη ροή ενέργειας. Παράλληλα, θα διερευνηθούν στρατηγικές και μέτρα που

μπορούν να συμβάλουν στη μείωση αυτών των κινδύνων και στη διασφάλιση της ενεργειακής ασφάλειας.

Τα παραπάνω ερευνητικά ερωτήματα διαμορφώνουν ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο διερεύνησης των πολύπλοκων αλληλεπιδράσεων μεταξύ γεωπολιτικής, ενεργειακής ασφάλειας και διαχείρισης κρίσεων στην Ανατολική Μεσόγειο. Η εργασία, μέσω της συστηματικής ανάλυσης αυτών των ερωτημάτων, επιδιώκει να συμβάλει στην καλύτερη κατανόηση των περιφερειακών δυναμικών και στην ανάπτυξη αποτελεσματικών στρατηγικών για την προώθηση της σταθερότητας και της συνεργασίας στην περιοχή.

3.3 Ερευνητικό κενό

Σε αυτό το κεφάλαιο, παρά την αυξανόμενη βιβλιογραφία σχετικά με τη γεωπολιτική δυναμική της Ανατολικής Μεσογείου και τις ενεργειακές στρατηγικές των κρατών της περιοχής, εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικά κενά στην κατανόηση της σχέσης μεταξύ της διαχείρισης κρίσεων και της ενεργειακής ασφάλειας. Η υπάρχουσα έρευνα εστιάζει κυρίως στις διμερείς ή πολυμερείς σχέσεις των κρατών και στις ενεργειακές συμφωνίες, χωρίς να αναλύει επαρκώς πώς οι στρατηγικές διαχείρισης κρίσεων μπορούν να λειτουργήσουν ως εργαλείο σταθεροποίησης του γεωπολιτικού τοπίου.

Επιπλέον, η βιβλιογραφία ασχολείται με την περιφερειακή ασφάλεια από μια περισσότερο γενικευμένη οπτική γωνία, χωρίς να εστιάζει στις ειδικές προκλήσεις που προκύπτουν από τις γεωπολιτικές εντάσεις που σχετίζονται με τους ενεργειακούς πόρους. Δεν υπάρχει μια συστηματική μελέτη που να εξετάζει πώς οι μηχανισμοί διαχείρισης κρίσεων, οι διπλωματικές πρωτοβουλίες και οι στρατηγικές αποκλιμάκωσης μπορούν να συμβάλουν άμεσα στη διασφάλιση της ενεργειακής σταθερότητας και στη μείωση των κινδύνων από γεωπολιτικές αντιπαραθέσεις.

Επίσης, ο ρόλος των διεθνών και περιφερειακών οργανισμών στη διαχείριση των ενεργειακών και γεωπολιτικών κρίσεων δεν έχει αναλυθεί επαρκώς. Αν και υπάρχουν μελέτες για τη συμβολή της ΕΕ, του ΝΑΤΟ ή του East Mediterranean Gas Forum, δεν έχει διερευνηθεί σε βάθος η αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεών τους ούτε ο τρόπος με τον οποίο μπορούν να λειτουργήσουν ως μηχανισμοί σταθερότητας στο τρέχον μεταβαλλόμενο περιβάλλον.

Η παρούσα μελέτη επιδιώκει να καλύψει αυτό το ερευνητικό κενό, εξετάζοντας τη σύνδεση μεταξύ γεωπολιτικής, ενεργειακής ασφάλειας και διαχείρισης κρίσεων στην Ανατολική Μεσόγειο. Μέσω μιας πολυδιάστατης ανάλυσης, η εργασία φιλοδοξεί να προτείνει στρατηγικές που θα μπορούσαν να συμβάλουν στη διαμόρφωση ενός πιο σταθερού ενεργειακού και γεωπολιτικού περιβάλλοντος στην περιοχή.

3.4 Επισκόπηση μεθοδολογίας

Η προτεινόμενη έρευνα υιοθετεί μια πολυεπίπεδη προσέγγιση, συνδυάζοντας ποιοτικές και ποσοτικές ερευνητικές μεθόδους. Το πρώτο στάδιο περιλαμβάνει τη συστηματική βιβλιογραφική ανασκόπηση, η οποία θα επικεντρωθεί στη μελέτη ακαδημαϊκών συγγραμμάτων, επιστημονικών άρθρων και εκθέσεων διεθνών οργανισμών και δεξαμενών σκέψης. Παράλληλα, θα πραγματοποιηθεί εκτενής ανάλυση πρωτογενών και δευτερογενών πηγών σχετικά με τις γεωπολιτικές εξελίξεις και τα ενεργειακά ζητήματα στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.

Η συγκριτική ανάλυση θα αποτελέσει κεντρικό μεθοδολογικό εργαλείο, εστιάζοντας στη μελέτη επιλεγμένων περιπτώσεων γεωπολιτικών κρίσεων στην περιοχή. Μέσω αυτής της προσέγγισης, θα εξεταστούν διαφορετικές στρατηγικές διαχείρισης κρίσεων και θα αξιολογηθεί η αποτελεσματικότητά τους. Η ποσοτική ανάλυση θα περιλαμβάνει τη στατιστική επεξεργασία δεδομένων από διεθνείς βάσεις όπως η Παγκόσμια Τράπεζα, ο Διεθνής Οργανισμός Ενέργειας και η Eurostat, με έμφαση στους ενεργειακούς δείκτες, τα οικονομικά στοιχεία και τους γεωπολιτικούς δείκτες. Η ανάλυση, μέσω της χρήσης συστημάτων γεωγραφικών πληροφοριών (GIS), θα επιτρέψει τη χαρτογράφηση των γεωπολιτικών τάσεων, των ενεργειακών υποδομών και των στρατηγικών συμμαχιών στην περιοχή.

Τέλος, η έρευνα θα ολοκληρωθεί με την ανάπτυξη σεναρίων και προβλέψεων για πιθανές μελλοντικές εξελίξεις, συμπεριλαμβανομένης της πρόβλεψης πιθανών κρίσεων και της διερεύνησης κατάλληλων στρατηγικών αντιμετώπισης. Η συνθετική αυτή προσέγγιση θα επιτρέψει την ολοκληρωμένη κατανόηση των πολύπλοκων γεωπολιτικών και ενεργειακών δυναμικών στην Ανατολική Μεσόγειο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Ανάλυση

4.1 Γενικά

Σε αυτό το κεφάλαιο θα εξεταστεί ο τρόπος με τον οποίο η στρατηγική διαχείριση κρίσεων μπορεί να συμβάλει στην σταθερότητα των σχέσεων της Ανατολικής Μεσογείου, μέσω των αυξανόμενων γεωπολιτικών και ενεργειακών προκλήσεων. Σύμφωνα με το θεωρητικό πλαίσιο που αναπτύχθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια, το κεφάλαιο σκοπεύει να αναδείξει συγκεκριμένες περιπτώσεις και τάσεις που συνδέονται με την ασφάλεια και τις μάχες για την εξουσία στην περιοχή. Η ανάλυση εστιάζει τόσο στη παρουσίαση των γεωπολιτικών ανταγωνισμών όσο και στον ρόλο των κρίσεων ως εργαλεία που μπορούν προκαλέσουν αλλαγές στο τοπίο της Ανατολικής Μεσογείου, εξετάζοντας με αυτόν τον τρόπο πώς μπορούν να αξιοποιηθούν στρατηγικά ώστε να ενισχυθεί η συνεργασία και η προώθηση της ενεργειακής ασφάλειας.

Στο πλαίσιο αυτό, γίνεται ανάλυση επιλεγμένων κρίσεων ή γεγονότων (όπως οι ελληνοτουρκικές εντάσεις, η ανάδειξη του EastMed pipeline, οι τριμερείς ενεργειακές συνεργασίες), διερευνώντας έτσι τις στρατηγικές των κρατών και των διεθνών οργανισμών αλλά και εξετάζοντας την αποτελεσματικότητα των υφιστάμενων μηχανισμών διαχείρισης κρίσεων. Επιπλέον, αξιολογούνται οι θεσμικές ελλείψεις και οι δυνατότητες βελτίωσης των δομών πρόληψης και αποκλιμάκωσης κρίσεων. Παράλληλα, εξετάζεται η επίδραση των ενεργειακών πόρων στη διαμόρφωση διπλωματικών συμμαχιών και πώς οι κρίσεις αλλάζουν την ισορροπία δυνάμεων σε μία περιοχή. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται και στον ρόλο μη κρατικών δρώντων, όπως πολυεθνικές ενεργειακές εταιρείες και “think tanks”, που επηρεάζουν την ατζέντα συνεργασίας.

Η Ανατολική Μεσόγειος αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα εφαρμογής του επιθετικού ρεαλισμού. Για αρχή, η Τουρκία αποτελεί κλασσικό παράδειγμα που χαρακτηρίζεται από τον επιθετικό ρεαλισμό καθώς ακολουθεί μια επιθετική πολιτική, διεκδικώντας θαλάσσιες ζώνες και ενισχύοντας τη στρατιωτική της παρουσία στην περιοχή. Οι γεωπολιτικές της επιδιώξεις βασίζονται στην επιδίωξη περιφερειακής κυριαρχίας , όπως αποδεικνύεται από τις ενέργειές της στη Λιβύη, τη Συρία και το Αιγαίο (Robins 2020, 112). Από την άλλη πλευρά, η Ελλάδα και η Κύπρος

βασίζονται σε στρατηγικές συμμαχίες με κράτη όπως το Ισραήλ και η Αίγυπτος, επιχειρώντας να εξισορροπήσουν την τουρκική επιρροή (Stergiou 2019, 78). Οι υδρογονάνθρακες παίζουν σημαντικό ρόλο σε αυτόν τον ανταγωνισμό, καθώς αποτελούν εργαλείο γεωπολιτικής πίεσης και δημιουργίας ενεργειακών συνασπισμών (Shaffer 2021, 92). Επιπλέον, οι στρατηγικές αυτές ενισχύουν τη θέση των κρατών αυτών στη διεθνή σκακιέρα, επιτρέποντάς τους να διαπραγματευτούν από θέση ισχύος.

Τελικός στόχος είναι η διατύπωση προτάσεων για την υιοθέτηση αποτελεσματικών στρατηγικών διαχείρισης, ικανών να εξισορροπήσουν ανταγωνιστικά συμφέροντα και να προωθήσουν τη σταθερότητα στην Ανατολική Μεσόγειο.

4.2 Η Γεωπολιτική Σκακιέρα και δρώντες στην Ανατολική Μεσόγειο

Τα τελευταία χρόνια, η Ανατολική Μεσόγειος έχει αναμφισβήτητα αποδειχθεί πως είναι μία από τις πιο σύνθετες και ασταθείς περιοχές της διεθνούς γεωπολιτικής εξαιτίας της στρατηγικής της θέσης. Είναι αναμφίβολο πως αποτελεί μία διασταύρωση τριών ηπείρων και σημείο πρόσβασης σε βασικά θαλάσσια περάσματα, επίσης, την καθιστά ζώνη υψηλού ενδιαφέροντος για τα κράτη της περιοχής αλλά και για εξωτερικούς δρώντες. Η γεωπολιτκή της σημασία ενισχύθηκε ιδιαίτερα μετά την ανακάλυψη σημαντικών κοιτασμάτων φυσικού αερίου στις Αποκλειστικές Οικονομικές Ζώνες (ΑΟΖ) διαφόρων κρατών, γεγονός που προσέλκυσε το ενδιαφέρον τόσο περιφερειακών όσο και εξωτερικών δυνάμεων.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί πως η γεωπολιτική της ρευστότητα, οι ιστορικές αντιπαραθέσεις, η απουσία ξεκάθαρων ορίων και οι νέες ενεργειακές φιλοδοξίες δημιουργούν ένα πολύπλοκο τοπίο που απαιτεί προσεκτική ανάλυση και στρατηγική αντιμετώπιση (Tsakiris 2020, 25). Η περιοχή χαρακτηρίζεται από σύνθετες εδαφικές και θαλάσσιες διεκδικήσεις, έλλειψη θεσμικού διαλόγου και ταυτόχρονα μια αυξανόμενη εξάρτηση από τους ενεργειακούς της πόρους, σε μια περίοδο διεθνούς αβεβαιότητας.

Οι βασικοί κρατικοί δρώντες της περιοχής είναι η Ελλάδα, η Κύπρος, η Τουρκία, το Ισραήλ, η Αίγυπτος και σε μικρότερο βαθμό ο Λίβανος και η Συρία. Κάθε κράτος βάση τον ρεαλισμό, στοχεύει να διασφαλίσει την κυριαρχία του, να μεγιστοποιήσει τα οφέλη από την εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων και να διαμορφώσει συμμαχίες που θα ενισχύσουν τη γεωπολιτική του θέση. Η Τουρκία, για παράδειγμα,

δεν αναγνωρίζει την Κυπριακή Δημοκρατία και αμφισβητεί το δικαίωμά της να προχωρά σε μονομερείς ενεργειακές συμφωνίες και γεωτρήσεις στην ΑΟΖ της (Heraclides and Kotsovilis 2010, 103). Επιπλέον, έχει προβάλλει το δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας», μια στρατηγική που επεκτείνει τις τουρκικές ναυτικές διεκδικήσεις τόσο στην Ανατολική Μεσόγειο όσο και στο Αιγαίο Πέλαγος (Tziarras 2021, 56). Αυτή η στάση οδηγεί συχνά σε εντάσεις, αποστολές ερευνητικών και πολεμικών σκαφών και στρατιωτικές αναμετρήσεις σε επίπεδο απειλών.

Από την άλλη πλευρά, η Ελλάδα και η Κύπρος προσπαθούν να διαμορφώσουν ένα πλέγμα διπλωματικών και ενεργειακών συνεργασιών μέσω διμερών και πολυμερών συμφωνιών, με στόχο την κατοχύρωση των ΑΟΖ τους και την ενίσχυση της διεθνούς νομιμότητας των ενεργειών τους. Ενδεικτικό παράδειγμα είναι η συμφωνία οριοθέτησης ΑΟΖ Ελλάδας-Αιγύπτου το 2020, η οποία αποτέλεσε σαφή απάντηση στο τουρκολιβυκό μνημόνιο. Παράλληλα, η ανάπτυξη της τριμερούς συνεργασίας Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ και η ίδρυση του East Mediterranean Gas Forum (EMGF) καταδεικνύουν τη δημιουργία ενός αντισταθμιστικού άξονα απέναντι στις τουρκικές επιδιώξεις (Stergiou 2020, 88).

Παρατηρείται επίσης, πως το Ισραήλ αναδεικνύεται σε έναν κομβικά ενεργειακό και γεωπολιτικό παίκτη, διαθέτοντας σημαντικά κοιτάσματα όπως το «Leviathan» και το «Tamar». Η στρατηγική του βασίζεται στην εξαγωγή φυσικού αερίου προς την Ευρώπη είτε μέσω αγωγών (όπως ο αγωγός EastMed) είτε μέσω υγροποιημένου φυσικού αερίου (LNG). Η επιδίωξη αυτή καθιστά τη σταθερότητα της περιοχής προϋπόθεση για την επιτυχία των ισραηλινών ενεργειακών σχεδιασμών (Goren and Lavi 2019, 72). Η στενή αμυντική συνεργασία του Ισραήλ με την Ελλάδα και την Κύπρο ενισχύει περαιτέρω την περιφερειακή του επιρροή, δημιουργώντας ένα τριμερές πλέγμα στρατηγικών σχέσεων που, όμως, προκαλεί έντονη αντίδραση από την Άγκυρα (Inbar and Sandler 2018, 115).

Η Αίγυπτος διαδραματίζει έναν ιδιαίτερο ρόλο, επιδιώκοντας να καταστεί ο βασικός κόμβος μεταφοράς, επεξεργασίας και επανεξαγωγής φυσικού αερίου στην περιοχή. Οι εγκαταστάσεις LNG που διαθέτει, οι αγωγοί που τη συνδέουν με το Ισραήλ και η σταθερή συνεργασία με την Κύπρο προσφέρουν στην Αίγυπτο ένα συγκριτικό πλεονέκτημα. Η σταθερότητα του καθεστώτος Σίσι έχει προσδώσει προβλεψιμότητα στη στρατηγική της χώρας, καθιστώντας την αξιόπιστο εταίρο τόσο για τα κράτη της Ανατολικής Μεσογείου όσο και για την ΕΕ (Yergin 2011, 414; Zoubir 2020, 201).

Την ίδια στιγμή, η αστάθεια σε άλλες χώρες της περιοχής, όπως ο Λίβανος και η Συρία, αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για μακροπρόθεσμες επενδύσεις και περιφερειακή ολοκλήρωση. Ο εμφύλιος στη Συρία, οι διαρκείς πολιτικές κρίσεις στον Λίβανο και η ανάμειξη ξένων δυνάμεων όπως η Ρωσία και οι ΗΠΑ δημιουργούν ένα πλαίσιο αβεβαιότητας που επηρεάζει το σύνολο της περιοχής (Katz 2015, 298). Οι ενδοκρατικές αυτές συγκρούσεις όχι μόνο επιβαρύνουν το γεωπολιτικό περιβάλλον, αλλά ενδέχεται να επεκταθούν σε ζητήματα ενεργειακής πολιτικής, καθώς επηρεάζουν τους πιθανούς διαύλους μεταφοράς και τους όρους ασφάλειας.

Ένας ακόμη κρίσιμος παράγοντας είναι η έλλειψη ενός ενιαίου και αποδεκτού νομικού πλαισίου για την οριοθέτηση των θαλάσσιων ζωνών. Η Τουρκία δεν έχει υπογράψει τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS), γεγονός που δημιουργεί ένα διαρκές νομικό κενό στις τουρκικές διεκδικήσεις και δυσχεραίνει τη σύναψη διεθνώς αναγνωρισμένων συμφωνιών (Churchill and Lowe 1999, 187). Αυτή η νομική ασυμμετρία ενισχύει την ανασφάλεια και καθιστά τις διμερείς διαπραγματεύσεις εξαιρετικά πολύπλοκες.

Η διάσταση της ενεργειακής ασφάλειας αναδεικνύεται σε θεμελιώδη. Η Ευρωπαϊκή Ένωση επιδιώκει να διαφοροποιήσει τις πηγές προμήθειας φυσικού αερίου, ιδιαίτερα μετά την κρίση στην Ουκρανία και τη ρωσική εισβολή το 2022, γεγονός που ενίσχυσε την ανάγκη για ανεξαρτητοποίηση από το ρωσικό αέριο (Tagliapietra 2020, 93). Η Ανατολική Μεσόγειος θεωρείται ως μία από τις εναλλακτικές, ωστόσο έργα όπως ο αγωγός EastMed αντιμετωπίζουν εμπόδια, όπως το υψηλό οικονομικό κόστος, οι τεχνικές δυσκολίες και οι γεωπολιτικές αντιστάσεις (Umbach 2018, 66).

Ταυτόχρονα, αναδεικνύεται η ανάγκη δημιουργίας θεσμικών μηχανισμών πρόληψης και διαχείρισης κρίσεων. Η απουσία ενός συνολικού πλαισίου συνεργασίας που να περιλαμβάνει όλους τους εμπλεκόμενους – κυρίως την Τουρκία – οδηγεί σε συνεχείς εντάσεις, παρεμπόδιση γεωτρήσεων, αμφισβήτηση θαλάσσιων ορίων και στρατιωτικοποίηση των διαφορών (Tziarras 2021, 61). Η ίδρυση ενός περιφερειακού μηχανισμού ασφάλειας και διαλόγου, παρόμοιου με τον ΟΑΣΕ, θα μπορούσε να συμβάλει στη σταδιακή αποκλιμάκωση των εντάσεων και τη δημιουργία ενός κλίματος εμπιστοσύνης.

Οι πρόσφατες εξελίξεις υπογραμμίζουν ότι η Ανατολική Μεσόγειος βρίσκεται σε μεταβατική φάση, κατά την οποία η παλαιά ισορροπία ισχύος αμφισβητείται και επανακαθορίζεται. Η είσοδος νέων παικτών, όπως οι ΗΠΑ, η Ρωσία και η Κίνα, η αναζωογόνηση των σχέσεων Ισραήλ-αραβικών χωρών και η στρατηγική σημασία

της ενεργειακής διαφοροποίησης μεταμορφώνουν το γεωπολιτικό τοπίο. Το διακύβευμα πλέον είναι αν η περιοχή θα καταλήξει σε ένα πλαίσιο ανταγωνισμού μηδενικού αθροίσματος ή θα οικοδομήσει δομές συνεργασίας και συνδιαχείρισης.

Η σημασία της Ανατολικής Μεσογείου ως ενεργειακού κόμβου αναδεικνύεται από τα ακόλουθα στατιστικά στοιχεία. Σύμφωνα με τον Διεθνή Οργανισμό Ενέργειας (IEA), η παραγωγή φυσικού αερίου από το Ισραήλ αυξήθηκε κατά 8,3% το 2024, φτάνοντας τα 27,38 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα (bcm), με τα πεδία Leviathan, Tamar και Karish να συμβάλλουν σε αυτή την αύξηση. Η Αίγυπτος, από την άλλη πλευρά, κατέγραψε αύξηση 15% στην παραγωγή φυσικού αερίου την τελευταία πενταετία, φτάνοντας τα 68 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα το 2023. Η αυξημένη παραγωγή έχει οδηγήσει σε σημαντικές εξαγωγές προς την Ευρώπη, ιδίως μέσω των τερματικών σταθμών LNG της Αιγύπτου. Συγκεκριμένα, οι εξαγωγές LNG από την Αίγυπτο προς την ΕΕ αυξήθηκαν κατά 14% το 2022, με το 90% των εξαγωγών να κατευθύνονται προς τις ευρωπαϊκές χώρες, ενισχύοντας τον ρόλο της περιοχής στην ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης, ιδιαίτερα μετά τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία.

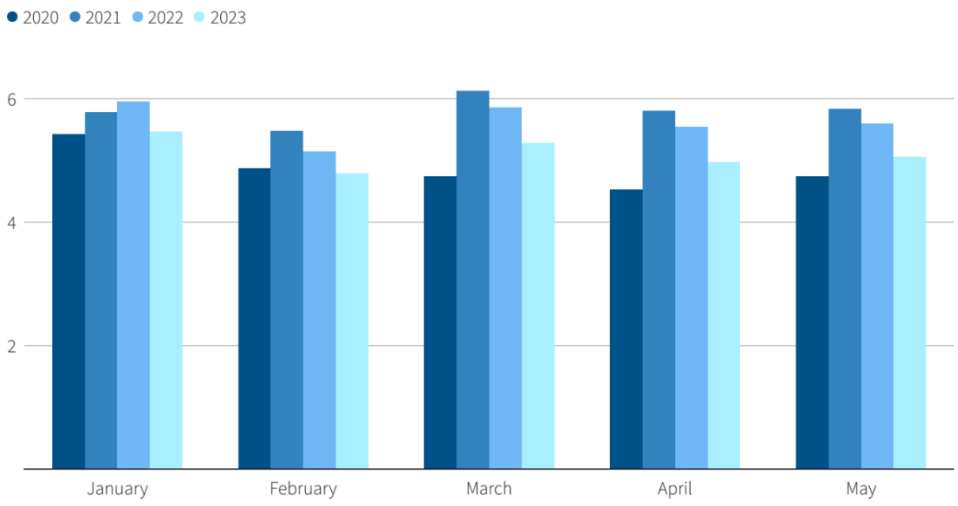

Διάγραμμα 4.1: Παραγωγή φυσικού αερίου της Αιγύπτου σε κυβικά μέτρα.

Πηγή: Joint Organisations Data initiative.

Η γεωπολιτική σκακιέρα της Ανατολικής Μεσογείου είναι έτσι ένα περίπλοκο πεδίο, όπου η στρατηγική σκέψη, η διπλωματία, το διεθνές δίκαιο και η ενεργειακή πολιτική συνυπάρχουν και αλληλοεπιδρούν. Η σε βάθος ανάλυση αυτής της σκακιέρας είναι ουσιώδης όχι μόνο για την κατανόηση των μελλοντικών εξελίξεων στην περιοχή, αλλά και για τη συνολικότερη διεθνή ασφάλεια και ενεργειακή αρχιτεκτονική (Kalout 2021, 142).

4.3 Στρατηγικές Διαχείρισης Κρίσεων στην Ανατολική Μεσόγειο

Η Ανατολική Μεσόγειος αποτελείται χωρίς αμφιβολία από μία πληθώρα γεωπολιτικών εντάσεων αλλά αποτελείται επίσης από εδαφικές διαφορές και ενεργειακούς ανταγωνισμούς, που καθιστούν με αυτόν τον τρόπο την ανάγκη για αποτελεσματική διαχείριση κρίσεων αναγκαία. Η πρόκληση αυτή δεν βρίσκεται μόνο στην αποτροπή επεισοδίων ή στρατιωτικών συγκρούσεων, αλλά κυρίως στη διαμόρφωση σταθερών θεσμικών πλαισίων και αξιόπιστων διπλωματικών μηχανισμών, ώστε να εξασφαλιστεί με αυτόν τον τρόπο η μακροπρόθεσμη σταθερότητα και ασφάλεια στην περιοχή (Tziarras 2021, 59). Η αναγκαία μετάβαση από την «ad hoc» προσέγγιση σε ένα κλίμα στρατηγικών είναι κρίσιμη, ώστε να μην κυριαρχήσει ο φαύλος κύκλος αντιπαραθέσεων.

Μία από τις πλέον σημαντικές στρατηγικές είναι η προώθηση της πολυμερούς διπλωματίας μέσω θεσμικών σχημάτων, όπως το East Mediterranean Gas Forum (EMGF). Το EMGF λειτουργεί ως πλατφόρμα συνεννόησης και συνεργασίας μεταξύ κρατών με αντικρουόμενα συμφέροντα, επιτρέποντας έτσι την ανταλλαγή απόψεων, την επίλυση διαφορών σε πρώιμο στάδιο και την ενίσχυση της διαφάνειας στις ενεργειακές δραστηριότητες (Stergiou 2020, 89). Δεν αποτελεί απλώς ένα τεχνικό σχήμα για την ανάπτυξη της ενεργειακής συνεργασίας, αλλά μετατρέπεται σταδιακά σε εργαλείο περιφερειακής σταθεροποίησης. Μέσω αυτής της δομής, μειώνονται οι πιθανότητες παρερμηνειών και παρορμητικών ενεργειών κατά τη διάρκεια περιόδων έντασης.

Πέραν της θεσμικής πολυμέρειας, κρίσιμη είναι και η αξιοποίηση μηχανισμών πρόληψης μέσω της διπλωματίας. Αυτοί οι μηχανισμοί, περιλαμβάνουν τακτικές διπλωματικές επαφές μεταξύ υπουργών Εξωτερικών, δημιουργία σταθερών διαύλων επικοινωνίας, καθώς και τη δυνατότητα προσφυγής σε τρίτες χώρες ή διεθνείς οργανισμούς για σκοπούς διαμεσολάβησης. Η Ελλάδα και η Τουρκία, για παράδειγμα, έχουν ενεργοποιήσει κατά καιρούς τέτοιους μηχανισμούς, με χαρακτηριστική περίπτωση τον ρόλο της Γερμανίας και του ΝΑΤΟ στις διερευνητικές επαφές (Heraclides and Dialla 2010, 146). Ωστόσο, παρά τις κατά καιρούς προσεγγίσεις, η απουσία εμπιστοσύνης και η βαθιά εδραιωμένη καχυποψία περιορίζουν την αποτελεσματικότητα αυτών των εργαλείων.

Σε αυτό το πλαίσιο, η «διπλωματία των πόρων» θα μπορούσε να προσφέρει έναν διαφορετικό τρόπο προσέγγισης. Η συνεργασία σε διακρατικά ενεργειακά έργα,

όπως ο αγωγός EastMed, οι μονάδες LNG ή η διασύνδεση των αγορών ενέργειας, ενισχύει την οικονομική αλληλεξάρτηση και μειώνει τα κίνητρα για σύγκρουση (Tsakiris 2020, 30). Μέσα από τέτοιες συνεργασίες, η περιοχή μπορεί να αναπτύξει ένα δίκτυο συμφερόντων που θα ευνοεί την ειρηνική συνύπαρξη και την αποτροπή μοιραίων ενεργειών.

Ιδιαίτερη σημασία έχει επίσης, η αμυντική συνεργασία μεταξύ των κρατών που συμμερίζονται κοινές αντιλήψεις περί ασφάλειας. Η Ελλάδα, η Κύπρος, το Ισραήλ και η Αίγυπτος έχουν αναπτύξει τα τελευταία χρόνια ισχυρούς δεσμούς μέσω κοινών στρατιωτικών ασκήσεων, συμφωνιών αμυντικής συνδρομής και ανταλλαγής πληροφοριών (Goren and Lavi 2019, 73). Αυτές οι συνεργασίες ενισχύουν την αποτροπή και λειτουργούν ως μηχανισμοί ανάσχεσης επιθετικών ενεργειών. Αν και ενδέχεται να προκαλέσουν ανησυχία σε άλλα κράτη, ιδίως την Τουρκία, εντούτοις συμβάλλουν στην εμπέδωση ενός πλαισίου σταθερότητας και προβλεψιμότητας.

Αξίζει να σημειωθεί πως η Ευρωπαϊκή Ένωση μπορεί να διαδραματίσει καίριο ρόλο ως ρυθμιστικός και σταθεροποιητικός παράγοντας στην περιοχή. Διαθέτοντας οικονομική ισχύ και θεσμικά εργαλεία, μπορεί να επηρεάσει κράτη-μέλη και εταίρους μέσω πολιτικών όρων χρηματοδότησης ενεργειακών υποδομών, ενίσχυσης θεσμικών ικανοτήτων και ενθάρρυνσης της συμμετοχής σε κοινές ενεργειακές αγορές (Tagliapietra 2020, 95). Η συμμετοχή της Ελλάδας και της Κύπρου στην ΕΕ προσφέρει μια στρατηγική ευκαιρία που, αν αξιοποιηθεί ορθά, μπορεί να μετατραπεί σε μοχλό πίεσης και συντονισμού πολιτικών.

Από την άλλη, η υιοθέτηση μη στρατιωτικών μηχανισμών ασφάλειας, όπως η θαλάσσια επιτήρηση και η πολυεθνική επιτήρηση των ΑΟΖ, συνιστά μια πολλά υποσχόμενη, αν και ακόμα περιορισμένα αξιοποιημένη, στρατηγική. Η επιχείρηση «IRINI» της ΕΕ για την επιβολή του αποκλεισμού όπλων στη Λιβύη απέδειξε ότι τέτοιοι μηχανισμοί μπορούν να λειτουργήσουν σταθεροποιητικά και αποτρεπτικά (Umbach 2018, 67). Αν παρόμοιες αποστολές επεκταθούν στην Ανατολική Μεσόγειο, μπορούν να συνδράμουν στην επιβολή του Διεθνούς Δικαίου και στην πρόληψη εντάσεων.

Εξίσου σημαντική είναι και η ανάπτυξη διακρατικών δομών συνεννόησης όπως επιτροπές, τεχνικές ομάδες εργασίας και διακυβερνητικά συμβούλια τα οποία μπορούν να επιλύσουν πρακτικά και τεχνικά ζητήματα, όπως η χάραξη θαλάσσιων ζωνών ή η συνεκμετάλλευση κοιτασμάτων, χωρίς να εμπλέκονται άμεσα πολιτικά

πρόσωπα. Αυτό μειώνει τον κίνδυνο πολιτικοποίησης και εντάσεων (Churchill and Lowe 1999, 192), και ενισχύει τον επαγγελματισμό και τη συνέχεια των συνομιλιών.

Η χρήση εργαλείων δημόσιας διπλωματίας μπορεί επίσης να ενισχύσει τη σταθερότητα, οικοδομώντας σχέσεις εμπιστοσύνης σε μη κρατικό επίπεδο. Ανταλλαγές ακαδημαϊκών, τεχνοκρατών και δημοσιογράφων, καθώς και κοινές πολιτιστικές ή κοινωνικές πρωτοβουλίες, μπορούν να λειτουργήσουν ως καταλύτες διαλόγου και συνεννόησης. Τέτοιες πρωτοβουλίες δεν παράγουν άμεσα αποτελέσματα, αλλά ενισχύουν τη μακροπρόθεσμη ανθεκτικότητα των διακρατικών σχέσεων (Litsas and Tziampiris 2019, 133).

Ένα ζήτημα που δεν μπορεί να αγνοηθεί είναι η θεσμική ενσωμάτωση της Τουρκίας σε περιφερειακούς διαλόγους. Η πλήρης απομόνωση ενισχύει τον αναθεωρητισμό και τη μονομερή δράση. Ακόμα και μια σταδιακή, προσεκτική ένταξή της σε φόρουμ συνεργασίας μπορεί να λειτουργήσει αποτρεπτικά. Η δημιουργία ενός συμβουλίου ασφάλειας που θα αφορά την Ανατολική Μεσόγειο θα μπορούσε να προσφέρει ένα θεσμικό πλαίσιο διαλόγου χωρίς άμεσες πολιτικές δεσμεύσεις, αλλά με δυνατότητα διαχείρισης κρίσεων και μακροπρόθεσμης σταθεροποίησης (Kalout 2021, 143).

Οι εντάσεις στην Ανατολική Μεσόγειο αντανακλώνται ξεκάθαρα στις αμυντικές δαπάνες των χωρών της περιοχής. Σύμφωνα με το Διεθνές Ινστιτούτο Ερευνών για την Ειρήνη της Στοκχόλμης (SIPRI), η Τουρκία αύξησε τις αμυντικές της δαπάνες κατά 59% την τελευταία δεκαετία, φτάνοντας τα 15,8 δισεκατομμύρια δολάρια το 2023, με το ποσοστό αυτό να αντιστοιχεί στο 1,5% του ΑΕΠ της. Το Ισραήλ δαπάνησε 27,5 δισεκατομμύρια δολάρια για την άμυνα το ίδιο έτος, ποσοστό που αντιπροσωπεύει το 5,3% του ΑΕΠ του. Αντίστοιχα, η Ελλάδα αύξησε τις αμυντικές της δαπάνες κατά 35% από το 2014, φτάνοντας τα 7,5 δισεκατομμύρια δολάρια το 2023, με τις δαπάνες να αντιστοιχούν στο 2,6% του ΑΕΠ.

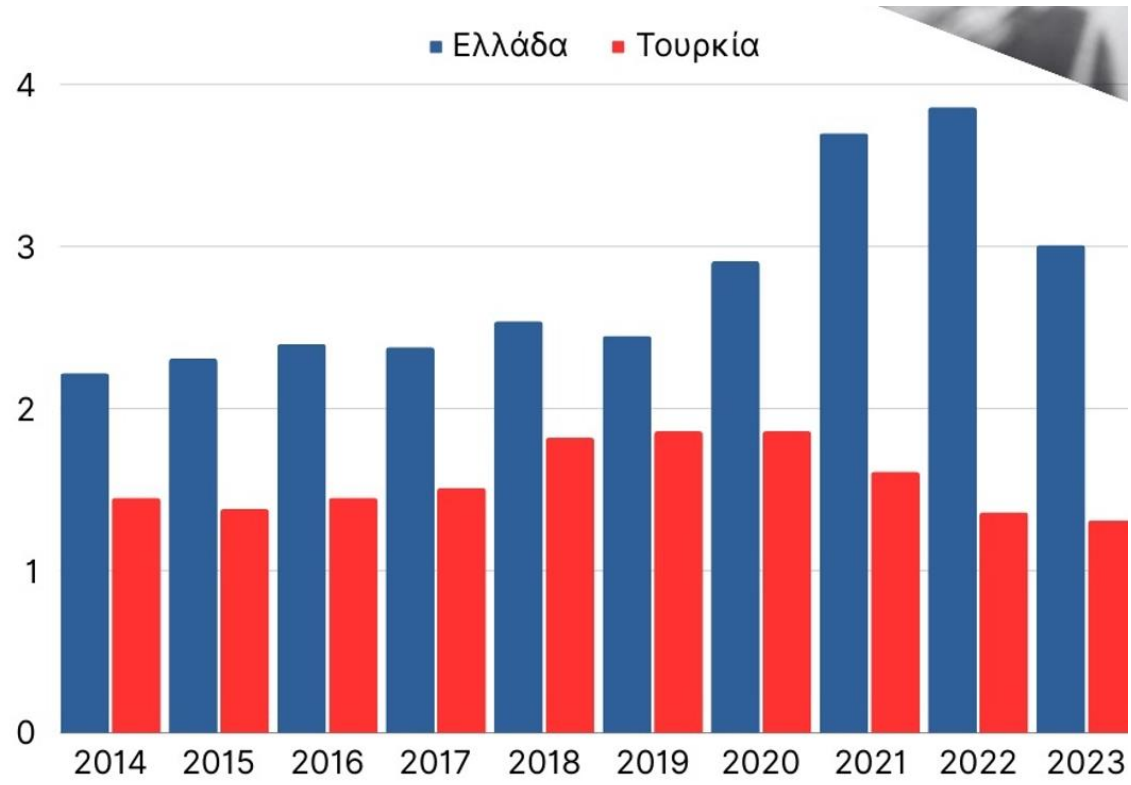

Διάγραμμα 4.2: Αμυντικές δαπάνες Ελλάδας και Τουρκίας ως % του ΑΕΠ κάθε χώρας.

Πηγή: Δεδομένα ΝΑΤΟ (Ιούλιος 2023)

Συνοψίζοντας, η διαχείριση κρίσεων στην Ανατολική Μεσόγειο δεν μπορεί να βασίζεται αποκλειστικά στη στρατιωτική αποτροπή ή σε συγκυριακές διπλωματικές πρωτοβουλίες. Απαιτεί ένα σύνθετο πλέγμα στρατηγικών που να συνδυάζει ενεργειακή συνεργασία, θεσμική πολυμέρεια, αποτελεσματικούς μηχανισμούς ασφάλειας, οικοδόμηση εμπιστοσύνης και ουσιαστική συμμετοχή όλων των σχετικών δρώντων. Με αυτόν τον τρόπο η περιοχή μπορεί να μεταβεί από την αντιπαράθεση στην ουσιαστική σταθερότητα, διασφαλίζοντας την ειρήνη, την ευημερία και την ενεργειακή ασφάλεια για το σύνολο των κρατών και των κοινωνιών της περιοχής (Zoubir 2020, 208).

4.4 Ενδιαφερόμενα μέρη (Stakeholders)

Δεν υπάρχει αμφιβολία πως, η Ανατολική Μεσόγειος έχει μετατραπεί σε μια περιοχή όπου διαφορετικές δυνάμεις συγκρούονται για επιρροή και οφέλη. Δεν είναι τυχαίο πως η θέση της είναι στρατηγικής σημασίας και τα ενεργειακά της αποθέματα προσελκύουν το ενδιαφέρον πολλών χωρών. Σε αυτό το πολύπλοκο σκηνικό,

οργανισμοί όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση, το ΝΑΤΟ και ο ΟΗΕ προσπαθούν να παίξουν έναν εξισορροπητικό ρόλο. Άλλοτε μεσολαβούν για να μειώσουν τις εντάσεις, κι άλλοτε επηρεάζουν ενεργά τις εξελίξεις. Μαζί με τοπικούς οργανισμούς, όπως το East Mediterranean Gas Forum (EMGF), κύριος στόχος τους είναι να αποτρέψουν κλιμάκωση των εντάσεων και να διασφαλίσουν ότι οι ενεργειακοί πόροι της περιοχής δεν θα γίνουν αιτία σύγκρουσης αλλά πηγή συνεργασίας και σταθερότητας (Tagliapietra 2020, 51).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) δεν μπορεί να μείνει αμέτοχη σε αυτά που συμβαίνουν στην Ανατολική Μεσόγειο, καθώς δύο από τα μέλη της, η Ελλάδα και η Κύπρος, βρίσκονται στο επίκεντρο των εντάσεων της περιοχής. Η στρατηγική προσέγγιση της ΕΕ στηρίζεται σε τρεις βασικούς άξονες: πρώτον, την ενδυνάμωση της ενεργειακής ασφάλειας, δεύτερον, την προώθηση συνεργασιών μεταξύ των χωρών της περιοχής, και τρίτον, την υπεράσπιση του διεθνούς δικαίου (Youngs 2011, 93). Παρά τις διακηρύξεις της όμως, η ΕΕ συχνά κατηγορείται ότι αντιμετωπίζει την κατάσταση με μονοδιάστατο τρόπο και χωρίς ουσιαστική συνοχή. Αυτό οφείλεται κυρίως στις διαφορετικές προτεραιότητες και συμφέροντα μεταξύ των κρατών-μελών της (Zoubir 2020, 208). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η διστακτικότητα αρκετών ευρωπαϊκών χωρών να υποστηρίξουν έμπρακτα τις θέσεις της Ελλάδας και της Κύπρου στις διαφωνίες τους με την Τουρκία, προτιμώντας να διατηρήσουν τις εμπορικές τους σχέσεις ή να μην διαταράξουν τις γεωπολιτικές ισορροπίες που έχουν δημιουργήσει.

Παρά τις παραπάνω δυσκολίες, η ΕΕ έχει χρησιμοποιήσει τα εργαλεία της οικονομικής και θεσμικής πίεσης για να προωθήσει την εξομάλυνση σχέσεων. Ο μηχανισμός κυρώσεων σε βάρος της Τουρκίας για τις παράνομες γεωτρήσεις στην κυπριακή ΑΟΖ αποτελεί παράδειγμα στοχευμένης αντίδρασης (European Council 2020, 4). Επίσης, μέσω της «Πράσινης Συμφωνίας» (Green Deal) και των επενδύσεων σε Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας στην Ανατολική Μεσόγειο, η ΕΕ επιδιώκει να μειώσει την ενεργειακή της εξάρτηση από ασταθείς περιοχές, προάγοντας παράλληλα βιώσιμες μορφές συνεργασίας (Tagliapietra 2020, 112).

Το ΝΑΤΟ, παρότι δεν έχει άμεση αρμοδιότητα στην ενεργειακή πολιτική, λειτουργεί ως δομικός παράγοντας ασφαλείας στην περιοχή. Η παρουσία του στην Ανατολική Μεσόγειο, κυρίως μέσω θαλάσσιων αποστολών και κοινών ασκήσεων, έχει στόχο την πρόληψη ένοπλων συγκρούσεων μεταξύ κρατών-μελών – κυρίως μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας (Umbach 2018, 65). Παρότι η συμμαχία επιδεικνύει συχνά

«αποστασιοποιημένη ουδετερότητα», η ύπαρξη κοινών επιχειρησιακών μηχανισμών έχει περιορίσει την πιθανότητα ανεξέλεγκτων θερμών επεισοδίων (Goren and Lavi 2019, 79).

Ωστόσο, το ΝΑΤΟ αντιμετωπίζει σημαντικούς περιορισμούς στις προσπάθειές του να διαμεσολαβήσει στις διαφορές μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Οι δομικές του αδυναμίες οφείλονται στο γεγονός ότι και οι δύο χώρες είναι μέλη της Συμμαχίας, με αποτέλεσμα κάθε προσπάθεια για ισορροπημένη παρέμβαση να ερμηνεύεται από τη μία ή την άλλη πλευρά ως μεροληπτική (Heraclides and Dialla 2010, 150). Παρά τους περιορισμούς αυτούς, η δημιουργία διαύλων επικοινωνίας σε στρατιωτικό επίπεδο, όπως οι κοινές επιτροπές για την αποφυγή συγκρούσεων, συνιστά μια αξιόλογη συνεισφορά του ΝΑΤΟ στην περιφερειακή σταθερότητα, έστω κι αν αυτή παραμένει περιορισμένη σε εμβέλεια και αποτελεσματικότητα.

Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), βασιζόμενος στην αποστολή του για διατήρηση της διεθνούς ειρήνης, εστιάζει την παρέμβασή του κυρίως σε πολιτικά ζητήματα και εδαφικές διενέξεις στην περιοχή. Η μακροχρόνια εμπλοκή του στο Κυπριακό ζήτημα αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα μιας διαμεσολαβητικής προσπάθειας που, παρά τη διάρκειά της, δεν έχει καταφέρει να φέρει οριστική λύση (Churchill and Lowe 1999, 193). Η συνεχιζόμενη παρουσία της Ειρηνευτικής Δύναμης των Ηνωμένων Εθνών στην Κύπρο (UNFICYP) υπογραμμίζει μεν τη δέσμευση του Οργανισμού στη διαφύλαξη της σταθερότητας, αλλά αναδεικνύει ταυτόχρονα την αδυναμία του να οδηγήσει τα εμπλεκόμενα μέρη σε μια βιώσιμη πολιτική διευθέτηση. Αντίστοιχα, οι συχνές εκκλήσεις του Γενικού Γραμματέα για επίλυση των διαφορών μέσω διπλωματικών συνομιλιών έχουν συνήθως περιορισμένη επίδραση, κυρίως λόγω της έλλειψης ενός αποτελεσματικού μηχανισμού επιβολής κυρώσεων σε περίπτωση μη συμμόρφωσης (Zoubir 2020, 215).

Σε αντίθεση με τους διεθνείς οργανισμούς, τα περιφερειακά σχήματα όπως το East Mediterranean Gas Forum (EMGF) αποκτούν όλο και μεγαλύτερη σημασία. Το EMGF, στο οποίο συμμετέχουν η Ελλάδα, η Κύπρος, η Αίγυπτος, το Ισραήλ, η Ιταλία, η Γαλλία και η Παλαιστίνη (με τις ΗΠΑ ως παρατηρητή), λειτουργεί όχι μόνο ως πλατφόρμα ενεργειακού διαλόγου, αλλά και ως δίαυλος πολιτικής προσέγγισης μεταξύ πρώην αντιπάλων (Stergiou 2020, 91). Η τεχνική φύση του φόρουμ μειώνει την πολιτική φόρτιση των επαφών και επιτρέπει την πρόοδο ακόμη και όταν οι διμερείς σχέσεις είναι τεταμένες.

Ένα άλλο ενδιαφέρον παράδειγμα περιφερειακής παρέμβασης είναι η πρωτοβουλία «3+1» (Ελλάδα, Κύπρος, Ισραήλ + ΗΠΑ), η οποία δημιουργεί ένα «ημιθεσμικό» πλαίσιο στρατηγικής συνεργασίας, περιλαμβάνοντας θέματα ενέργειας, ασφάλειας, τεχνολογίας και πολιτικής σταθερότητας. Αν και βρίσκεται ακόμη σε πρώιμο στάδιο, η δυναμική της είναι αξιοσημείωτη, ειδικά λόγω της συμμετοχής των ΗΠΑ, οι οποίες επιθυμούν να λειτουργήσουν ως εξισορροπητικός παράγοντας έναντι της Ρωσίας και της Κίνας στην περιοχή (Kalout 2021, 147).

Η ενεργειακή σταθερότητα ως έννοια δεν περιορίζεται μόνο στην απρόσκοπτη παραγωγή και διακίνηση φυσικών πόρων, αλλά αφορά και τη δημιουργία περιφερειακών πλαισίων συντονισμού που θα επιτρέπουν την εξισορρόπηση συμφερόντων και την αποτροπή κρίσεων. Η συνύπαρξη διαφόρων θεσμικών επιπέδων –διεθνών, περιφερειακών και διμερών– δημιουργεί ένα πλέγμα ασφαλείας που, παρότι ατελές, λειτουργεί ως ανάχωμα σε ενδεχόμενη αποσταθεροποίηση (Litsas and Tziampiris 2019, 139).

Παρ’ όλα αυτά, η απουσία της Τουρκίας από πολλά από τα παραπάνω σχήματα υπονομεύει τον συνολικό στόχο της περιφερειακής ενσωμάτωσης. Η αποκλειστική συμμετοχή χωρών που διατηρούν καλές σχέσεις μεταξύ τους οδηγεί σε φαινόμενα «club diplomacy», ενισχύοντας τη δυσπιστία της Άγκυρας και επιτείνοντας τον ανταγωνισμό (Tziarras 2021, 65). Για να καταστούν οι διεθνείς και περιφερειακοί οργανισμοί πραγματικοί φορείς εξισορρόπησης, απαιτείται η σταδιακή ενσωμάτωση όλων των κρίσιμων παικτών σε θεσμικές διαδικασίες διαλόγου.

Η οικονομική αλληλεξάρτηση μεταξύ των χωρών της Ανατολικής Μεσογείου και της Ευρωπαϊκής Ένωσης ενισχύεται σταθερά μέσω επενδύσεων σε ενεργειακές υποδομές και της αύξησης του εμπορίου ενέργειας. Η Ανατολική Μεσόγειος αναδεικνύεται σε σημαντικό προμηθευτή φυσικού αερίου για την ΕΕ, ιδιαίτερα μέσω εξαγωγών υγροποιημένου φυσικού αερίου (LNG) από την Αίγυπτο. Παράλληλα, η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (EIB) έχει επενδύσει πάνω από 4,3 δισεκατομμύρια ευρώ σε ενεργειακά έργα στην περιοχή, συμπεριλαμβανομένων μεγάλων έργων στην Ελλάδα, όπως η διασύνδεση των νησιών με το ηπειρωτικό δίκτυο και η ανάπτυξη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Ενδεικτικά, μόνο το 2024, η EIB δεσμεύτηκε να χρηματοδοτήσει με 400 εκατομμύρια ευρώ την εγκατάσταση φωτοβολταϊκών και αποθηκευτικών μονάδων ενέργειας στην Ελλάδα, στο πλαίσιο της ευρύτερης στρατηγικής για την ενεργειακή μετάβαση της περιοχής.

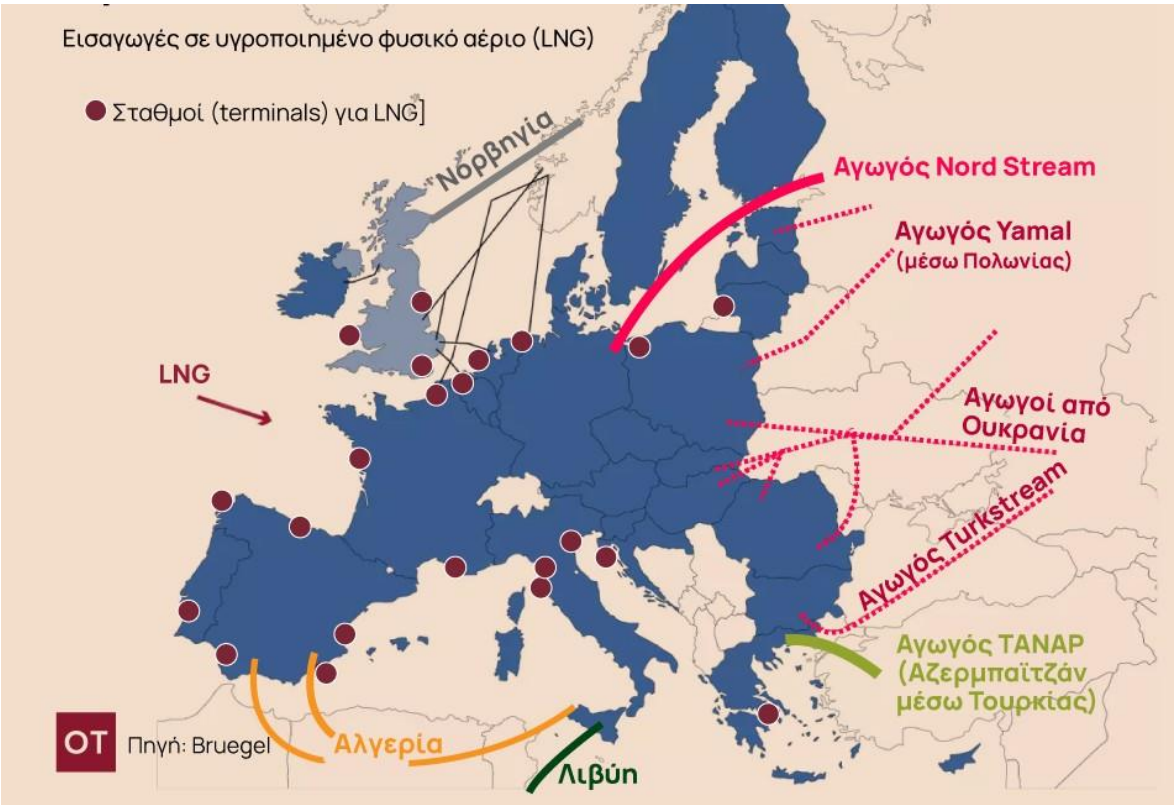

Διάγραμμα 4.3 Τίτλος: Βασικές διαδρομές για την εισαγωγή φυσικού αερίου στην ΕΕ.

Πηγή: https://energypress.gr/news/fysiko-aerio-i-eyropi-exakoloythei-na-exartatai-apo-ti-rosia

Συνολικά, ο ρόλος των διεθνών και περιφερειακών οργανισμών στην Ανατολική Μεσόγειο έχει δύο όψεις: από τη μία πλευρά δρουν ως μεσολαβητές που αποτρέπουν την κλιμάκωση συγκρούσεων, ενώ από την άλλη διαμορφώνουν ενεργά την ισορροπία ισχύος και συμφερόντων, μέσω εργαλείων οικονομικής επιρροής, θεσμικής ενοποίησης και ενίσχυσης της ενεργειακής διασύνδεσης. Η αποτελεσματικότητά τους, ωστόσο, εξαρτάται από τη δυνατότητα ένταξης όλων των εμπλεκόμενων δρώντων σε ένα κοινό πλαίσιο αρχών και κανόνων (Tsakiris 2020, 44). Ο East Mediterranean Gas Forum (EMGF), αν και έχει αναδειχθεί σε βασικό θεσμό ενεργειακού συντονισμού, στερείται μηχανισμών επίλυσης διαφορών και επίσημου ρόλου στη διαχείριση κρίσεων. Παρόμοια, η Ευρωπαϊκή Ένωση και το ΝΑΤΟ δεν έχουν αναπτύξει ολοκληρωμένες στρατηγικές που να συνδέουν την ενεργειακή ασφάλεια με την προληπτική διπλωματία στην περιοχή. Η απουσία θεσμοθετημένων πλαισίων συνεργασίας, τόσο σε πολιτικό όσο και σε επιχειρησιακό επίπεδο, καθιστά αναγκαία τη θεσμική αναβάθμιση υφιστάμενων δομών και την ενίσχυση της ομαλής λειτουργίας μεταξύ διεθνών φορέων. Η ενσωμάτωση εργαλείων πρόληψης συγκρούσεων και η υιοθέτηση μόνιμων διαύλων επικοινωνίας

θα μπορούσαν να ενισχύσουν τη δυνατότητα αυτών των οργανισμών να λειτουργήσουν ως σταθεροποιητικοί πυλώνες σε ένα περιβάλλον αυξημένης γεωπολιτικής ρευστότητας.

4.5 Ενεργειακή Διπλωματία και Συμμαχίες

Η ανακάλυψη εκτεταμένων κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στην Ανατολική Μεσόγειο την τελευταία δεκαπενταετία έχει αναδιαμορφώσει ριζικά το γεωπολιτικό τοπίο της περιοχής. Οι ενεργειακοί πόροι δεν αποτελούν πλέον μόνο παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης, αλλά λειτουργούν και ως μέσα αναπροσαρμογής των περιφερειακών συμμαχιών, ενισχύοντας τη διπλωματική βαρύτητα ορισμένων κρατών και δημιουργώντας νέες συνεργατικές δομές (Tagliapietra 2013, 9). Η ενέργεια, ως σύγχρονο εργαλείο άσκησης επιρροής, έχει αναβαθμίσει τον ρόλο χωρών που παραδοσιακά δεν είχαν πρωταγωνιστικό ρόλο στον διεθνή ενεργειακό χάρτη, μετατρέποντάς τες σε κεντρικούς δρώντες και στρατηγικούς διαμεσολαβητές.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η Κύπρος και το Ισραήλ, δύο χώρες που μέχρι πρόσφατα δεν διέθεταν ενεργό ρόλο στην παγκόσμια ενεργειακή σκηνή, αλλά είδαν τη γεωπολιτική τους σημασία να ενισχύεται εντυπωσιακά με την ανακάλυψη των κοιτασμάτων "Αφροδίτη" και "Λεβιάθαν" αντίστοιχα. Η αξιοποίηση αυτών των πόρων οδήγησε στη δημιουργία στρατηγικών τριμερών συνεργασιών με χώρες όπως η Ελλάδα και η Αίγυπτος, με στόχο όχι μόνο την εκμετάλλευση των κοιτασμάτων αλλά και την εδραίωση πολιτικής σταθερότητας στην περιοχή (Tziarras 2016, 21). Αυτές οι συμμαχίες εδράζονται σε κοινά οικονομικά συμφέροντα, αμοιβαία πολιτική εμπιστοσύνη και μια συλλογική προσέγγιση που εξαρτάται από τον σεβασμό στις αρχές του διεθνούς δικαίου. Η τριμερής συνεργασία Ελλάδας–Κύπρου–Ισραήλ αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο η ενεργειακή αλληλεξάρτηση μπορεί να λειτουργήσει ως πυλώνας διπλωματικής προσέγγισης και σταθερότητας. Παρότι ο αγωγός EastMed, ένα από τα κεντρικά «Project» αυτής της συνεργασίας, αντιμετωπίζει σημαντικές τεχνικές, οικονομικές και γεωπολιτικές προκλήσεις, παραμένει ένα ισχυρό συμβολικό και στρατηγικό εργαλείο διπλωματικής σύγκλισης (Stergiou 2020, 88). Η διεύρυνση της συνεργασίας αυτής σε τομείς όπως η άμυνα, η κυβερνοασφάλεια και η τεχνολογία ενισχύει περαιτέρω τη γεωστρατηγική βαρύτητα αυτού του άξονα.

Από την άλλη, η Τουρκία, παρά το γεγονός ότι διαθέτει πιθανά αξιοποιήσιμους ενεργειακούς πόρους – δεν έχει καταφέρει ακόμη να εδραιώσει τη θέση της στο

αναδυόμενο ενεργειακό τοπίο της Ανατολικής Μεσογείου, και για το λόγο αυτό έχει στραφεί σε πιο επιθετικές και μονομερείς τακτικές. Η υπογραφή του τουρκο-λιβυκού μνημονίου το 2019 αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της αντίδρασής της απέναντι στο αίσθημα περιθωριοποίησης που έχει καλλιεργηθεί από την τουρκική πλευρά. Το συγκεκριμένο μνημόνιο επιδιώκει να επαναπροσδιορίσει τις θαλάσσιες ζώνες μέσω διμερών συμφωνιών, παρακάμπτοντας το πλαίσιο του Διεθνούς Δικαίου της Θάλασσας (UNCLOS), το οποίο η Τουρκία δεν έχει επικυρώσει (Churchill and Lowe 1999, 211).

Η αντίθεση στην προσέγγιση μεταξύ του άξονα Ελλάδας–Κύπρου–Ισραήλ και της Τουρκίας αναδεικνύει δύο ανταγωνιστικά μοντέλα στην ενεργειακή γεωπολιτική: από τη μία πλευρά, μια θεσμοθετημένη, πολυμερής στρατηγική συνεργασίας που βασίζεται στο διεθνές δίκαιο, και από την άλλη, μια μονομερής διεκδικητική προσέγγιση που στηρίζεται στη στρατιωτική ισχύ και τις διπλωματικές πρωτοβουλίες. Το ειρωνικό στοιχείο της κατάστασης είναι πως ενώ τα κοιτάσματα υδρογονανθράκων θα μπορούσαν να αποτελέσουν μια εξαιρετική ευκαιρία για οικονομική σύγκλιση και ειρηνική συνύπαρξη στην περιοχή, συχνά μετατρέπονται σε εστία έντασης και περιφερειακού ανταγωνισμού (Tsakiris 2020, 43).Σε αυτό το πλαίσιο, η Ευρωπαϊκή Ένωση αποκτά ιδιαίτερο ρόλο. Η Ανατολική Μεσόγειος έχει πλέον καταστεί στρατηγικής σημασίας για την ενεργειακή ασφάλεια της ΕΕ, ιδιαίτερα μετά τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία και την ανάγκη διαφοροποίησης των πηγών τροφοδοσίας (Youngs 2011, 87). Οι υδρογονάνθρακες της περιοχής προσλαμβάνονται ως εναλλακτική ενεργειακή λύση για την Ευρώπη, γεγονός που ενθαρρύνει την ΕΕ να υποστηρίζει περιφερειακές συμμαχίες που προάγουν τη σταθερότητα και τη νομιμότητα στη θαλάσσια οριοθέτηση και τις ενεργειακές επενδύσεις (Tagliapietra 2020, 97).

Ωστόσο, η ενεργειακή διπλωματία αντιμετωπίζει σημαντικές προκλήσεις. Ο αγωγός EastMed, παρά τη στρατηγική του φιλοδοξία, έχει δεχθεί έντονη κριτική τόσο σε τεχνικοοικονομικό όσο και σε γεωπολιτικό επίπεδο. Από το 2022, οι Ηνωμένες Πολιτείες άλλαξαν στάση, εκφράζοντας προτίμηση για πιο ευέλικτες εναλλακτικές, όπως η εξαγωγή υγροποιημένου φυσικού αερίου (LNG) μέσω Αιγύπτου, αντί της κατασκευής δαπανηρών υποθαλάσσιων αγωγών που θα μπορούσαν να επιδεινώσουν τις περιφερειακές εντάσεις (Kalout 2021, 152).

Η Αίγυπτος αναδύεται ως κεντρικός ενεργειακός κόμβος στην περιοχή. Με τις εγκαταστάσεις υγροποίησης φυσικού αερίου στο Idku και τη Damietta, και με την

ενεργό συμμετοχή της σε σχήματα όπως το East Mediterranean Gas Forum (EMGF), η χώρα διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην εξαγωγή αερίου προς τις διεθνείς αγορές, λειτουργώντας ως συνδετικός κρίκος μεταξύ των χωρών της Ανατολικής Μεσογείου και της Ευρώπης (Goren and Lavi 2019, 74).

Σε αυτό το συνεχώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον, η ενέργεια υπερβαίνει την απλή οικονομική της διάσταση και μετατρέπεται σε κρίσιμο διπλωματικό εργαλείο και πολιτικό διακύβευμα. Αξιοποιείται στρατηγικά για την ενδυνάμωση της κρατικής ισχύος, την προώθηση εθνικών αφηγημάτων και τη διαμόρφωση νέων συμμαχικών σχημάτων. Οι τρέχουσες εξελίξεις καταδεικνύουν ότι η ενεργειακή διπλωματία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ευρύτερη αρχιτεκτονική ασφάλειας και τις περιφερειακές ισορροπίες δυνάμεων (Zoubir 2020, 202).

Συνολικά, οι ενεργειακοί πόροι έχουν αναδειχθεί σε πρωταρχικό εργαλείο άσκησης εξωτερικής πολιτικής. Ενισχύουν τις πολυμερείς συνεργασίες, προωθούν στρατηγικές συμπράξεις και συχνά λειτουργούν αποτρεπτικά έναντι πιθανών συγκρούσεων. Ταυτόχρονα όμως, εμπεριέχουν τον κίνδυνο κλιμάκωσης των εντάσεων και αντιπαραθέσεων, ιδιαίτερα όταν δεν πλαισιώνονται από θεσμικούς μηχανισμούς συνεννόησης ή όταν ο ανταγωνισμός αντιμετωπίζεται με όρους μηδενικού αθροίσματος. Η Ανατολική Μεσόγειος βρίσκεται σε ένα κρίσιμο σταυροδρόμι: η ενεργειακή διπλωματία μπορεί να λειτουργήσει είτε ως καταλύτης συνεργασίας είτε ως πεδίο σύγκρουσης. Η τελική έκβαση θα καθοριστεί από την πολιτική βούληση των εμπλεκόμενων κρατών να προσανατολιστούν προς την κατεύθυνση της συμπερίληψης, του εποικοδομητικού διαλόγου και της θεσμικής σταθερότητας (Tziarras 2021, 68).

4.6 Ενεργειακή Ασφάλεια στην Ανατολική Μεσόγειο

Η έννοια της ενεργειακής ασφάλειας αποτελεί έναν από τους θεμέλιους λίθους της διεθνούς πολιτικής ατζέντας του 21ου αιώνα. Σε περιοχές όπως η Ανατολική Μεσόγειος, όπου τα γεωπολιτικά συμφέροντα συγκρούονται έντονα, οι προκλήσεις για τη διατήρηση σταθερών ενεργειακών ροών πολλαπλασιάζονται. Η αστάθεια στην περιοχή —μεταξύ άλλων από εδαφικές διεκδικήσεις, ναυτικές αντιπαραθέσεις και πολιτικές κρίσεις— δημιουργεί ένα ασταθές περιβάλλον που επηρεάζει άμεσα την αξιοπιστία της ενεργειακής εφοδιαστικής αλυσίδας (Yergin 2006, 69).

Οι γεωπολιτικές εντάσεις στην Ανατολική Μεσόγειο έχουν επανειλημμένα αναδείξει τον εύθραυστο χαρακτήρα της ενεργειακής ασφάλειας. Οι διαφωνίες γύρω από τις θαλάσσιες ζώνες, όπως η ΑΟΖ Ελλάδας–Τουρκίας ή οι ανταγωνιστικές διεκδικήσεις Κύπρου–Τουρκίας, εντείνουν την αβεβαιότητα για την απρόσκοπτη εκμετάλλευση και μεταφορά των υδρογονανθράκων (Heraclides and Dialla 2010, 154). Επιπλέον, η απουσία κοινώς αποδεκτού θεσμικού πλαισίου για την επίλυση αυτών των διαφορών καθιστά τη διατήρηση ενός σταθερού ενεργειακού περιβάλλοντος ακόμη πιο δύσκολη (Churchill and Lowe 1999, 228).

Η ενεργειακή ασφάλεια ορίζεται από τέσσερις βασικές παραμέτρους: διαθεσιμότητα, προσβασιμότητα, τιμή και σταθερότητα (Cherp and Jewell 2011, 330). Η οποιαδήποτε γεωπολιτική ένταση μπορεί να επηρεάσει αρνητικά μία ή περισσότερες από αυτές. Για παράδειγμα, η επιδείνωση των σχέσεων Ισραήλ–Λιβάνου ή η επανεμφάνιση της έντασης μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας οδηγεί σε επενδυτική ανασφάλεια, επιβραδύνοντας την ανάπτυξη νέων ενεργειακών υποδομών (Tagliapietra 2020, 111).

Σημαντικός είναι και ο ρόλος των μη κρατικών παραγόντων, όπως ένοπλες οργανώσεις, τρομοκρατικές ομάδες ή πειρατές, που δύνανται να απειλήσουν την ασφάλεια των υποδομών, ιδίως των υπεράκτιων εξεδρών και των αγωγών. Η Ανατολική Μεσόγειος βρίσκεται σε γεωγραφική εγγύτητα με περιοχές όπως η Μέση Ανατολή και η Βόρεια Αφρική, όπου η κρατική αποσταθεροποίηση είναι ιδιαίτερα έντονη. Η κατάσταση αυτή καθιστά πιο επιτακτική την ανάγκη για συλλογικές στρατηγικές ανθεκτικότητας (Zoubir 2020, 209).

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της ευθραυστότητας της ενεργειακής ασφάλειας αποτέλεσε η διακοπή των ενεργειακών ροών από την Αίγυπτο προς το Ισραήλ το 2012, όταν δίκτυα σωληνώσεων έγιναν επανειλημμένα στόχος επιθέσεων στο Σινά (Goren and Lavi 2019, 84). Το γεγονός αυτό ανέδειξε τη σημασία της διαφοροποίησης των πηγών και των διαδρομών ενέργειας ως βασική στρατηγική άμυνας απέναντι σε ασύμμετρους κινδύνους.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, στο πλαίσιο της στρατηγικής ενεργειακής αυτονομίας, έχει επενδύσει στην Ανατολική Μεσόγειο ως εναλλακτικό κόμβο τροφοδοσίας, ιδίως μετά την ουκρανική κρίση και τη σταδιακή αποσύνδεση από τη ρωσική ενέργεια. Η συμμετοχή της στην υποστήριξη έργων όπως ο αγωγός EastMed ή η ενίσχυση των υποδομών LNG στην Αίγυπτο εντάσσεται στην ευρύτερη στρατηγική για ενεργειακή διαφοροποίηση και ασφάλεια (Youngs 2011, 92).

Απέναντι στους κινδύνους, οι περιφερειακοί δρώντες έχουν αρχίσει να αναπτύσσουν πολλαπλές στρατηγικές ανθεκτικότητας. Πρώτον, παρατηρείται στροφή προς το LNG (υγροποιημένο φυσικό αέριο), καθώς προσφέρει ευελιξία και δυνατότητα μεταφοράς μέσω θαλάσσης, παρακάμπτοντας σταθερές υποδομές που ενδέχεται να απειλούνται (Stergiou 2020, 99). Η Αίγυπτος και το Ισραήλ ήδη αξιοποιούν εγκαταστάσεις για εξαγωγή LNG προς την Ευρώπη, μειώνοντας την ανάγκη για μακροπρόθεσμα αγωγικά έργα.

Δεύτερον, αναδεικνύεται η σημασία των πολυμερών σχημάτων συνεργασίας, όπως το East Mediterranean Gas Forum (EMGF), που περιλαμβάνει Κύπρο, Αίγυπτο, Ισραήλ, Ιταλία, Ιορδανία, Ελλάδα και Παλαιστινιακή Αρχή. Το EMGF λειτουργεί ως πλατφόρμα διαλόγου και συνεργασίας, προωθώντας τη σταθερότητα και τον συντονισμό ενεργειακών πολιτικών (Tagliapietra 2020, 115). Μέσω της θεσμικής αυτής δομής ενισχύεται η διαφάνεια, ενώ μειώνεται η πιθανότητα μονομερών κινήσεων που θα μπορούσαν να προκαλέσουν κρίσεις.

Τρίτον, οι χώρες της περιοχής ενσωματώνουν όλο και περισσότερο την ενεργειακή ανθεκτικότητα στις εθνικές στρατηγικές ασφαλείας. Ενδεικτικά, η Κύπρος και το Ισραήλ έχουν ενισχύσει τις ναυτικές τους δυνατότητες και επενδύουν σε συστήματα επιτήρησης και προστασίας ενεργειακών εγκαταστάσεων (Litsas and Tziampiris 2019, 136). Οι κοινές ασκήσεις με την Ελλάδα και άλλους εταίρους ενισχύουν τη στρατιωτική αποτροπή και την αντίδραση σε ενδεχόμενες απειλές.

Η ενεργειακή ασφάλεια δεν περιορίζεται πλέον στη διατήρηση ροών· αφορά και την ικανότητα απορρόφησης κρίσεων, την ταχεία προσαρμογή σε μεταβαλλόμενα γεωπολιτικά δεδομένα και την ευελιξία στρατηγικών επιλογών. Η εμπειρία της Ανατολικής Μεσογείου καταδεικνύει ότι οι κρατικές και υπερεθνικές δομές οφείλουν να εστιάσουν στην πρόληψη των κρίσεων παρά στη διαχείρισή τους εκ των υστέρων (Tsakiris 2020, 47).

Η πρόκληση του μέλλοντος έγκειται στο να επιτευχθεί ένα ισορροπημένο ενεργειακό σύστημα, όπου η γεωπολιτική συνύπαρξη δεν θα θεωρείται απειλή αλλά ευκαιρία για συλλογική ανάπτυξη. Αυτό απαιτεί πολιτική βούληση, θεσμική συνέπεια και μακροπρόθεσμο σχεδιασμό. Το στοίχημα της ενεργειακής ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο παραμένει ανοιχτό, και θα εξαρτηθεί από το κατά πόσο οι στρατηγικές ανθεκτικότητας θα ενσωματωθούν στον πυρήνα των πολιτικών αποφάσεων.

Κεφάλαιο 5

Συμπεράσματα και προτάσεις

5.1 Συμπεράσματα

Η παρούσα εργασία επιχείρησε να διερευνήσει σε βάθος τις γεωπολιτικές δυναμικές και τις στρατηγικές ενεργειακής ασφάλειας που διαμορφώνονται στην Ανατολική Μεσόγειο, εστιάζοντας στους τρόπους διαχείρισης κρίσεων, τις περιφερειακές συνεργασίες, αλλά και στον ρόλο ενδιαφερόμενων μερών. Είναι φανερό πως, μέσω της ανάλυσης που προέκυψε ότι η περιοχή συνιστά ένα περίπλοκο γεωστρατηγικό σταυροδρόμι, όπου συγκυρίες όπως εθνικά συμφέροντα, ενεργειακοί σχεδιασμοί και στρατηγικές ισχύος εμπλέκονται μεταξύ τους, δημιουργώντας με αυτόν τον τρόπο ένα επίμαχο περιβάλλον που προκαλεί εντάσεις και ανισορροπίες. Κατά την εξέταση του ζητήματος, αναδείχθηκε ως καίριο ζήτημα η εξυπηρέτηση συμφερόντων, ο ανταγωνισμός και οι συμμαχίες, το οποίο καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την παρούσα αλλά και τη μελλοντική μορφή της Ανατολικής Μεσογείου.

Η ανάλυση ξεκίνησε από την αναγνώριση του γεγονότος ότι οι στρατηγικές ενεργειακής ασφάλειας των βασικών κρατών της περιοχής – όπως η Ελλάδα, η Κύπρος, το Ισραήλ και η Αίγυπτος – δεν οικοδομούνται σε ουδέτερο έδαφος. Αντίθετα, διαμορφώνονται μέσα σε ένα περιβάλλον αυξανόμενου γεωπολιτικού ανταγωνισμού και διαμάχης για τον έλεγχο των φυσικών πόρων και των διαδρομών μεταφοράς ενέργειας (Yergin 2006, 69). Έργα όπως ο αγωγός EastMed, η ηλεκτρική διασύνδεση EuroAsia Interconnector και η θεσμική σύμπραξη μέσω του East Mediterranean Gas Forum, αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα που συνδυάζουν την επίτευξη των οικονομικών στόχων των κρατών και την εφαρμογή στρατηγικών για την επίτευξη ισχύος αλλά και την εδραίωση συμφερόντων. Η εκμετάλλευση των υδρογονανθράκων λειτουργεί έτσι ως καταλήτης, μεταβάλλοντας όχι μόνο τις οικονομικές σχέσεις, αλλά και την ισορροπία ισχύος στην περιοχή (Rosenberg 2020, 23).

Ωστόσο, η γεωπολιτική πραγματικότητα στην Ανατολική Μεσόγειο χαρακτηρίζεται από την ρευστότητα και την αντιφατικότητά της. Παρατηρείται ότι οι συνεργασίες που έχουν επιτευχθεί στην Ανατολική Μεσόγειο, σκιάζονται συχνά από εντάσεις, μονομερείς στρατηγικές και αλληλοσυγκρουόμενες ερμηνείες του διεθνούς δικαίου.

Η τουρκική εξωτερική πολιτική, ειδικά όπως αναλύεται μέσα από το πρίσμα του επιθετικού ρεαλισμού (Mearsheimer 2001, 139), ενσαρκώνει μια στρατηγική που βασίζεται στην επίδειξη ισχύος, την αμφισβήτηση θαλάσσιων ορίων και την υιοθέτηση μη συμμετοχικής στάσης σε περιφερειακές πρωτοβουλίες. Αυτή η συμπεριφορά δημιουργεί μία αστάθεια στο γεωστρατηγικό περιβάλλον της περιοχής, περιορίζοντας τις δυνατότητες οικοδόμησης εμπιστοσύνης και μακροπρόθεσμης ενεργειακής συνεργασίας.

Παράλληλα, από την εξέταση των θεσμικών μηχανισμών διαχείρισης κρίσεων, παρατηρείται ένα σημαντικό έλλειμμα θεσμικής ωριμότητας και πολιτικής βούλησης. Αν και υπάρχουν πρωτοβουλίες διαλόγου και διαμεσολάβησης, ιδίως από την Ευρωπαϊκή Ένωση και τις Ηνωμένες Πολιτείες, οι αντίστοιχοι μηχανισμοί εμφανίζουν συχνά ελλείμματα αποτελεσματικότητας χωρίς να υπάρξει κάποια συνέπεια στην αποτελεσματική λήψη αποφάσεων (Buzan and Wæver 2003, 121). Η θεωρία διαχείρισης κρίσεων, όπως παρουσιάζεται από τους Crocker, Hampson και Aall (2005, 41), υποδεικνύει ότι για να είναι ουσιαστική και βιώσιμη μια στρατηγική αποκλιμάκωσης, απαιτείται θεσμοθέτηση μόνιμων μηχανισμών, όπου όλα τα εμπλεκόμενα μέρη θα διαθέτουν ίσο λόγο και θεσμική παρουσία.

Ιδιαίτερης σημασίας για το μέλλον των γεωπολιτικών ισορροπιών και της ενεργειακής ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο είναι η πρόσφατη πρωτοβουλία IMEC (India–Middle East–Europe Economic Corridor), που ανακοινώθηκε το 2023. Πρόκειται για ένα στρατηγικό σχέδιο διασύνδεσης λιμένων, σιδηροδρομικών και ενεργειακών υποδομών μεταξύ Ινδίας, Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων, Σαουδικής Αραβίας, Ισραήλ και Ευρώπης μέσω Ελλάδας. Αν και βρίσκεται ακόμη σε πρώιμο στάδιο, η γεωοικονομική του σημασία είναι μεγάλη, καθώς αποτελεί εναλλακτική στη πρωτοβουλία της Κίνας "Belt and Road" και αναβαθμίζει τον ρόλο της Ανατολικής Μεσογείου (και ειδικά της Ελλάδας) ως πύλης εμπορίου και ενέργειας προς την Ευρώπη. Η υλοποίηση του IMEC θα ενισχύσει τη στρατηγική σημασία της περιφερειακής συνεργασίας, καθιστώντας ακόμα πιο αναγκαία τη σταθερότητα και την απόδοση θεσμών διαχείρισης κρίσεων στην περιοχή (Suri et al. 2024).

Ένα επιπλέον εύρημα της παρούσας μελέτης αφορά τη διασύνδεση γεωπολιτικών εντάσεων και ενεργειακής ασφάλειας. Οι εντάσεις αυτές δεν περιορίζονται σε διπλωματικό ή στρατιωτικό επίπεδο, αλλά επηρεάζουν επίσης άμεσα την ενεργειακή πολιτική των κρατών. Με αυτόν τον τρόπο, δημιουργούνται αβεβαιότητες σχετικά με την πρόσβαση σε πηγές ενέργειας και τη σταθερότητα των

εφοδιαστικών αλυσίδων (Kuzemko et al. 2016, 10). Η ενεργειακή ασφάλεια, λοιπόν, δεν μπορεί να περιορίζεται μόνο σε οικονομικά δεδομένα, αλλά οφείλει να λαμβάνει υπόψη στρατηγικούς κινδύνους, πολιτικούς περιορισμούς και γεωπολιτικά ρίσκα.

Σε ευρύτερο επίπεδο, η Ανατολική Μεσόγειος αναδεικνύεται ως μικρογραφία των παγκόσμιων γεωστρατηγικών ανταγωνισμών. Οι Ηνωμένες Πολιτείες αποσκοπούν στον περιορισμό της ενεργειακής εξάρτησης της Ευρώπης από τη Ρωσία, ενισχύοντας έργα όπως ο EastMed. Από την άλλη πλευρά, η Ρωσία αξιοποιεί τις στρατηγικές της σχέσεις με την Τουρκία, τη Συρία και άλλους δρώντες, εδραιώνοντας την επιρροή της στην περιοχή (Ratti 2014, 67). Η Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ προβάλλει την ανάγκη για ενεργειακή διαφοροποίηση και «στρατηγική αυτονομία», παρουσιάζει εσωτερικές πολιτικές ασυνέπειες, οι οποίες υπονομεύουν την κοινή εξωτερική ενεργειακή της πολιτική (Youngs 2009, 85).

Τέλος, η εργασία αναδεικνύει την ανάγκη για εναλλακτικές και βιώσιμες στρατηγικές ενεργειακής και γεωπολιτικής σταθερότητας. Η έννοια της ανθεκτικότητας (resilience), τόσο σε ενεργειακό όσο και σε γεωστρατηγικό επίπεδο, αποκτά κεντρικό ρόλο. Οι στρατηγικές ανθεκτικότητας οφείλουν να ενισχύσουν τους θεσμούς περιφερειακής συνεργασίας, να επενδύσουν στην ενεργειακή διασύνδεση των χωρών και να προάγουν μηχανισμούς συμμετοχικού διαλόγου, χωρίς αποκλεισμούς, για τη διαχείριση κρίσεων και την πρόληψη συγκρούσεων (Cherp and Jewell 2011, 162). Η προοπτική αυτή δεν είναι απλώς πολιτική επιλογή, αλλά ιστορική και γεωπολιτική αναγκαιότητα.

5.2 Προτάσεις

Η γεωπολιτική και ενεργειακή αστάθεια στην Ανατολική Μεσόγειο δεν αποτελεί μόνο ακαδημαϊκό αντικείμενο μελέτης, αλλά και ένα πεδίο στο οποίο η επιστημονική γνώση μπορεί να συνεισφέρει πρακτικά στην πολιτική, στη βελτίωση της διπλωματίας και στην ενίσχυση της ανθεκτικότητας των κρατών. Βάσει των ευρημάτων της παρούσας μελέτης και του θεωρητικού πλαισίου που αξιοποιήθηκε, διατυπώνονται οι εξής προτάσεις, κατανεμημένες ανά τομέα παρέμβασης.

5.2.1 Ακαδημαϊκός Τομέας

Η αντιμετώπιση των σύνθετων προκλήσεων που αναδύονται στην Ανατολική Μεσόγειο προϋποθέτει την ύπαρξη εκπαιδευμένων στελεχών με εξειδικευμένες γνώσεις στη γεωπολιτική, την ενεργειακή πολιτική και την ανάλυση κρίσεων. Στο πλαίσιο αυτό, προτείνεται η δημιουργία νέων πανεπιστημιακών προγραμμάτων σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο που να συνδυάζουν διεπιστημονική κατάρτιση σε διεθνείς σχέσεις, γεωοικονομία, ενεργειακή διπλωματία και περιφερειακή ασφάλεια. Μαθήματα όπως «Ενεργειακή Διπλωματία», «Γεωστρατηγικές της Μεσογείου», «Διαχείριση Κρίσεων και Διεθνής Ασφάλεια» μπορούν να προάγουν την κριτική σκέψη και να προσφέρουν πρακτικά εργαλεία κατανόησης των περιφερειακών εντάσεων.

Ταυτόχρονα, η ίδρυση ενός «Κέντρου Ερευνών για τη Μεσογειακή Γεωπολιτική και την Ενεργειακή Ασφάλεια», το οποίο θα λειτουργεί σε συνεργασία μεταξύ πανεπιστημίων της ΕΕ και της περιοχής της Ανατολικής Μεσογείου (π.χ. Ισραήλ, Κύπρος, Ελλάδα, Αίγυπτος), θα ενισχύσει τη σύνδεση ακαδημαϊκής έρευνας και χάραξης πολιτικής. Το κέντρο αυτό μπορεί να λειτουργήσει ως «think tank», προσφέροντας ποιοτικά ερευνητικά δεδομένα, ανάλυση σεναρίων και πολιτικές προτάσεις με στόχο την ειρηνική συνύπαρξη και την ενεργειακή σταθερότητα.

5.2.2 Ερευνητικός Τομέας

Η ακαδημαϊκή έρευνα οφείλει να προσαρμοστεί στις πραγματικές ανάγκες των γεωπολιτικών εξελίξεων και να παράγει εφαρμοσμένη γνώση. Προτείνεται η προώθηση διεπιστημονικών ερευνητικών προγραμμάτων, που θα συνδέουν τις κοινωνικές επιστήμες με τις φυσικές επιστήμες και την τεχνολογία. Για παράδειγμα, η συνεργασία πολιτικών επιστημόνων, νομικών και οικονομολόγων μπορεί να οδηγήσει στην ανάπτυξη καινοτόμων εργαλείων πρόβλεψης, πρόληψης και διαχείρισης γεωπολιτικών κρίσεων.

Ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δοθεί στην παρακολούθηση των κινδύνων που αφορούν την ασφάλεια ενεργειακών υποδομών, τις διακρατικές εντάσεις και την αστάθεια τιμών ενέργειας. Μέσα από ψηφιακά μοντέλα πρόβλεψης κινδύνου, «σενάρια κρίσης» και ανάλυση δεδομένων, η έρευνα μπορεί να προσφέρει στους υπεύθυνους λήψης αποφάσεων τα κατάλληλα μέσα για την αξιολόγηση και αντιμετώπιση πιθανών απειλών.

Παράλληλα, η ανάπτυξη του πεδίου της «πράσινης γεωπολιτικής» καθίσταται αναγκαία. Η στροφή της περιοχής προς ανανεώσιμες πηγές ενέργειας δημιουργεί μία νέα εποχή που αποτελείται από νέους συσχετισμούς ισχύος, αλλά και ευκαιρίες συνεργασίας που μπορούν να αλλάξουν το γεωπολιτικό τοπίο. Η έρευνα θα πρέπει να εστιάσει στην ενεργειακή μετάβαση χωρίς αποκλεισμούς, ώστε η μετάβαση να μην δημιουργήσει νέα πεδία σύγκρουσης αλλά συνεργασίας.

5.2.3 Πολιτικός και Διπλωματικός Τομέας

Η γεωπολιτική σταθερότητα στην Ανατολική Μεσόγειο δεν μπορεί να επιτευχθεί με μονομερείς ενέργειες ή απομονωτικές πολιτικές. Απαιτείται θεσμοθέτηση ενός πολυμερούς διαλόγου, στον οποίο θα συμμετέχουν όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, ανεξαρτήτως των υφιστάμενων εντάσεων. Προτείνεται για αυτόν τον λόγο, η ίδρυση ενός «EastMed Security and Energy Forum», υπό την αιγίδα διεθνών οργανισμών όπως ο ΟΗΕ ή η ΕΕ, με στόχο την ενίσχυση της διαφάνειας, την αποκλιμάκωση κρίσεων και την προώθηση ενός κοινού πλαισίου συνεργασίας στον ενεργειακό και αμυντικό τομέα.

Το εν λόγω φόρουμ θα μπορούσε να λειτουργεί με μόνιμα διπλωματικά επιτελεία, προάγοντας τον διάλογο σε ζητήματα όπως οριοθετήσεις θαλάσσιων ζωνών, προστασία ενεργειακών υποδομών, κλιματική ασφάλεια και περιφερειακή ενσωμάτωση.

Επιπλέον, η επανενεργοποίηση των ελληνοτουρκικών διαύλων επικοινωνίας είναι απαραίτητη.Κοινές δράσεις και συνεργασίες σε μη ευαίσθητα πεδία όπως η περιβαλλοντική προστασία, η έρευνα για φυσικές καταστροφές και η ανταλλαγή τεχνογνωσίας μπορούν να συμβάλουν στη σταδιακή αποκατάσταση της εμπιστοσύνης και να αποτελέσουν γέφυρες για πιο ουσιαστικές διαπραγματεύσεις στο μέλλον.

Τέλος, το πλαίσιο της ενίσχυσης της περιφερειακής διασύνδεσης και της στρατηγικής σταθερότητας, προτείνεται η ενεργή εμπλοκή της Ελλάδας και της Κυπριακής Δημοκρατίας στην πρωτοβουλία IMEC (India–Middle East–Europe Corridor), ως κράτη-κλειδιά στην τελική ευρωπαϊκή σύνδεση του δικτύου. Η ενσωμάτωση των χωρών της Ανατολικής Μεσογείου σε ένα τέτοιο διατοπικό σχέδιο μπορεί να λειτουργήσει ως μοχλός γεωοικονομικής ενδυνάμωσης και ως εργαλείο σταθεροποίησης μέσω κοινών συμφερόντων. Η δημιουργία ενός παράλληλου πλαισίου θεσμικής ασφάλειας, υποδομών και συνδεσιμότητας υπό την αιγίδα της

ΕΕ και άλλων διεθνών οργανισμών, θα μπορούσε να συνδεθεί με τα ήδη υπάρχοντα σχήματα συνεργασίας, όπως το EMGF και οι τριμερείς συμφωνίες. Η στρατηγική ευθυγράμμιση των έργων υποδομής με το IMEC μπορεί να ενισχύσει την αποτρεπτική ικανότητα της περιοχής, να αυξήσει τη αποδοτικότητα των εταίρων και να καταστήσει την Ανατολική Μεσόγειο πυλώνα της Ευρασιατικής ενεργειακής και εμπορικής ασφάλειας.

5.2.4 Τομέας Ασφάλειας και Διαχείρισης Κρίσεων

Στο περιβάλλον αυξανόμενης γεωπολιτικής αστάθειας της Ανατολικής Μεσογείου, η ανάπτυξη μηχανισμών ασφάλειας και πρόληψης κρίσεων καθίσταται αναγκαία. Προτείνεται η δημιουργία διακρατικών ομάδων στρατηγικού διαλόγου, με συμμετοχή ειδικών από τον στρατιωτικό, διπλωματικό, νομικό και τεχνολογικό τομέα. Οι ομάδες αυτές θα εστιάζουν στην έγκαιρη ανάλυση δεδομένων, την πρόβλεψη κρίσεων και τη διατήρηση διαύλων επικοινωνίας ακόμη και σε περιόδους εντάσεων.

Επιπλέον, προτείνεται η καθιέρωση τακτικών σεναρίων προσομοίωσης κρίσεων (crisis simulations), που θα περιλαμβάνουν όχι μόνο τις εμπλεκόμενες χώρες αλλά και διεθνείς οργανισμούς (ΝΑΤΟ, ΕΕ, ΟΗΕ). Μέσα από τέτοιες ασκήσεις, μπορεί να αξιολογηθεί η επιχειρησιακή ετοιμότητα και να ενισχυθεί ο συντονισμός σε πραγματικές καταστάσεις κρίσης. Σημαντική είναι και η χρήση τεχνητής νοημοσύνης και ανάλυσης μεγάλων δεδομένων (big data) για την πρόβλεψη συγκρούσεων, την κατανόηση μοτίβων έντασης και την υποστήριξη στρατηγικών αποφάσεων.

5.2.5 Ευρωπαϊκή και Διεθνής Πολιτική

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, ως οικονομικός και θεσμικός πυλώνας σταθερότητας, έχει τη δυνατότητα να αναλάβει διαμεσολαβητικό και υποστηρικτικό ρόλο στην Ανατολική Μεσόγειο. Πέρα από τις υπάρχουσες πολιτικές, απαιτείται επανεξέταση και ενεργοποίηση εργαλείων της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας (ENP), με έμφαση στη θεσμική εμπλοκή τρίτων χωρών της περιοχής σε κοινές δράσεις βιώσιμης ανάπτυξης, ασφάλειας και ενεργειακής συνεργασίας.

Επιπλέον, η Κοινή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας (CSDP) μπορεί να αξιοποιηθεί ώστε να στηριχθούν αποστολές ειρηνευτικής επιτήρησης ή ασκήσεις οικοδόμησης εμπιστοσύνης μεταξύ κρατών με ιστορικά αντιτιθέμενες θέσεις (π.χ. Ελλάδα–Τουρκία, Ισραήλ–Λίβανος).

Σε ενεργειακό επίπεδο, η Ανατολική Μεσόγειος μπορεί να αποτελέσει βασικό άξονα του σχεδίου ενεργειακής διαφοροποίησης της ΕΕ μετά την κρίση στην Ουκρανία. Πέρα από τους υδρογονάνθρακες, ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δοθεί σε διακρατικές συνδέσεις «πράσινης» ενέργειας όπως ο EuroAsia Interconnector και η ανάπτυξη υποδομών ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (ΑΠΕ) που μπορούν να συνδέσουν Αφρική – Μέση Ανατολή – Ευρώπη.

5.2.6 Κοινωνία των Πολιτών

Η διαμόρφωση ενός βιώσιμου γεωπολιτικού περιβάλλοντος δεν είναι δυνατόν να επιτευχθεί χωρίς την ενεργό εμπλοκή της κοινωνίας των πολιτών. Οι πολίτες της περιοχής της Ανατολικής Μεσογείου πρέπει να είναι συμμέτοχοι στη διαμόρφωση των πολιτικών που τους αφορούν. Προτείνεται η διοργάνωση εκπαιδευτικών και ενημερωτικών σεμιναρίων γύρω από τα ζητήματα της ενεργειακής ασφάλειας, της διεθνούς συνεργασίας και των περιβαλλοντικών επιπτώσεων από γεωπολιτικές συγκρούσεις.

Η συμμετοχή της κοινωνίας μπορεί να ενισχυθεί μέσω δημόσιων διαβουλεύσεων, τοπικών συνελεύσεων, αλλά και της ένταξης μη κυβερνητικών οργανώσεων (ΜΚΟ) σε διακρατικά προγράμματα συνεργασίας. Η ενίσχυση της κοινωνικής ανθεκτικότητας (social resilience) είναι κρίσιμη, ώστε οι πολίτες να μην γίνονται αποδέκτες προπαγάνδας, πολιτικής εκμετάλλευσης ή παραπληροφόρησης.

Τέλος, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο. Η επένδυση σε ποιοτική δημοσιογραφία, τεκμηριωμένο ρεπορτάζ και αναλυτική κάλυψη των γεωπολιτικών θεμάτων μπορεί να λειτουργήσει ως αντίβαρο σε φαινόμενα πόλωσης και να προωθήσει έναν υγιή δημόσιο διάλογο. Η δημιουργία ειδικών δημοσιογραφικών προγραμμάτων σε συνεργασία με ακαδημαϊκά ιδρύματα (π.χ. «γεωπολιτική για δημοσιογράφους») θα ενίσχυε ακόμη περισσότερο τη νηφάλια προσέγγιση της πληροφόρησης.

5.2 Σημερινά δεδομένα

Η σημερινή κατάσταση στην Ανατολική Μεσόγειο, τόσο ενεργειακά όσο και γεωπολιτικά, απαιτεί μια προσεκτική και πολύπλευρη προσέγγιση. Με βάση όσα μελετήσαμε, προτείνονται τα εξής:

i. **Ενίσχυση της περιφερειακής ενεργειακής συνεργασίας**: Η Ευρωπαϊκή Ένωση χρειάζεται να υποστηρίξει πιο ενεργά πρωτοβουλίες όπως το Φόρουμ Φυσικού Αερίου της Ανατολικής Μεσογείου και να ενθαρρύνει επενδύσεις σε κοινές υποδομές που συνδέουν τις χώρες της περιοχής, όπως αγωγούς φυσικού αερίου, τερματικούς σταθμούς υγροποιημένου αερίου και ηλεκτρικές διασυνδέσεις.

ii. **Δημιουργία ενός αξιόπιστου πλαισίου για ενεργειακή ασφάλεια**: Το φυσικό αέριο από το Ισραήλ και την Αίγυπτο έχει αποκτήσει ιδιαίτερη σημασία για την Ευρώπη μετά τη μείωση των εισαγωγών από τη Ρωσία. Αυτό πρέπει να συνοδεύεται από σαφείς δεσμεύσεις για διαφοροποίηση των πηγών ενέργειας και δημιουργία αποθεμάτων.

iii. **Εξισορρόπηση μεταξύ επενδύσεων και σταθερότητας στην περιοχή**: Οι αυξανόμενες αμυντικές δαπάνες των χωρών δείχνουν πόσο εύθραυστη είναι η κατάσταση. Η συνεργασία στον τομέα της ενέργειας πρέπει να γίνει εργαλείο για ειρήνη και σταθερότητα, και όχι αιτία νέων εντάσεων.

iv. **Προώθηση της πράσινης μετάβασης με τρόπο που σέβεται τις τοπικές συνθήκες**: Η Ευρωπαϊκή Ένωση οφείλει να συνδυάσει την άμεση ανάγκη για φυσικό αέριο με την ανάπτυξη έργων ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στην περιοχή, όπως ηλεκτρικές διασυνδέσεις μεταξύ Ισραήλ, Κύπρου και Ελλάδας, καθώς και ηλιακά πάρκα στην Αίγυπτο.

v. **Ενίσχυση του διπλωματικού ρόλου Ελλάδας και Κύπρου ως παραγόντων σταθερότητας**: Αυτές οι δύο χώρες, ως μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μπορούν να λειτουργήσουν ως συνδετικός κρίκος ανάμεσα στην Ευρώπη και τις χώρες της Ανατολικής Μεσογείου, συμβάλλοντας τόσο στην ενεργειακή συνεργασία όσο και στην πολιτική σταθερότητα.

Η Ανατολική Μεσόγειος, χρήζει προώθησης συνεργασίας μεταξύ των χωρών της περιοχής, στήριξης από την Ευρωπαϊκή Ένωση και ισορροπημένης αξιοποίησης τόσο των υφιστάμενων πόρων όσο και των δυνατοτήτων της πράσινης μετάβασης

καθώς αποτελεί μία σημαντική περιοχή για την ενεργειακή ασφάλεια και γεωπολιτική σταθερότητα της Ευρώπης. Η Ελλάδα και η Κύπρος έχουν τη δυνατότητα και την ευθύνη να διαδραματίσουν έναν κομβικό ρόλο προς αυτή την κατεύθυνση, γεφυρώνοντας τα συμφέροντα της ΕΕ με τις ανάγκες και τις δυναμικές της περιοχής.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

- Αλεξάνδρου, Δημήτριος. 2022. *Η ενεργειακή ασφάλεια στην Ανατολική Μεσόγειο και ο ρόλος της Κύπρου*. Πανεπιστήμιο Πειραιώς. https://dione.lib.unipi.gr/xmlui/handle/unipi/13570
- Ινστιτούτο Στρατηγικών Μελετών (ELISME). 2019. *Ενεργειακή Ασφάλεια και Πτυχές Γεωστρατηγικής στην Ανατολική Μεσόγειο*. ELISME. https://elisme.gr/images/pdffiles/EnergySafety.pdf
- Κουτσιούμπας, Νικόλαος. 2021. *Ζητήματα ενεργειακής ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο: Ελλάδα - Κύπρος - Τουρκία*. Πανεπιστήμιο Αιγαίου. https://hellanicus.lib.aegean.gr/items/f2afe13f-b25a-461e-aa1a-f171d2268588
- Μάζης, Ιωάννης. 2023. *Οι γεωπολιτικές προεκτάσεις της ενεργειακής ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο: Η στρατηγική της Ελλάδας και η αναδίπλωση της Τουρκίας*. *Hellas Journal*. https://hellasjournal.com/2023/03/i-geopolitikes-proektasis-tis-energiakie-asfalias-stin-anatoliki-mesogio-i-stratigiki-tis-elladas-ke-i-anadiplosi-tis-tourkias
- Στεργίου, Ανδρέας. 2020. *Energy Diplomacy in the Mediterranean*. Αθήνα: Σιδέρης.
- Τσακίρης, Θεόδωρος. 2020. *The Geopolitics of Energy in the Eastern Mediterranean*. Λευκωσία: PRIO Cyprus Centre.
- Τζιαρράς, Ζένωνας. 2021. *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security*

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Adamides, Constantinos, and George Christou. 2014. “Policy Dilemmas of Energy Securitization in the Eastern Mediterranean.” *European Consortium for Political Research*.
- Allison, Graham. 1971. *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*. Boston: Little, Brown.
- Blackwill, Robert D., and Jennifer M. Harris. 2016. *War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft*. Harvard University Press.
- Brzezinski, Zbigniew. 1997. *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. New York: Basic Books.
- Buzan, Barry, Ole Wæver, and Jaap de Wilde. 1998. *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder: Lynne Rienner.

- Buzan, Barry, and Ole Wæver. 2003. *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge University Press.
- Chatzky, Andrew, and James McBride. 2019. “China’s Massive Belt and Road Initiative.” *Council on Foreign Relations*.
- Churchill, R. R., and A. V. Lowe. 1999. *The Law of the Sea*. Manchester: Manchester University Press.
- Colgan, Jeff D., Robert O. Keohane, and Thijs Van de Graaf. 2012. “Punctuated Equilibrium in the Energy Regime Complex.” *Review of International Organizations* 7(2): 117–143.
- Dimitriou, Kostas, and Dimitris Keridis. 2013. *Diplomacy and Crisis Management in the Eastern Mediterranean*. Athens: ELIAMEP.
- Theodore Tsakiris. 2014. Energy in the eastern mediterranean: promise or peril? Energy in the eastern mediterranean: promise or peril?
- European Council. 2020. Turkey's illegal drilling activities in the Eastern Mediterranean: EU puts two persons on sanctions list.
- European Institute of the Mediterranean (IEMed). 2024. “Between Conflict and Survival: The New Energy Geopolitics of the Eastern Mediterranean.” *E-International Relations*. https://www.e-ir.info/2024/02/15/between-conflict-and-survival-the-new-energy-geopolitics-of-the-eastern-mediterranean
- Farrell, Thomas B. 1998. *The Norms of Rhetorical Culture*. New Haven: Yale University Press.
- Friedman, George. 2009. *The Next 100 Years: A Forecast for the 21st Century*. New York: Doubleday.
- Glaser, Charles. 2010. *Rational Theory of International Politics: The Logic of Competition and Cooperation*. Princeton: Princeton University Press.
- Goldthau, Andreas, and Jan Martin Witte. 2010. *Global Energy Governance: The New Rules of the Game*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press.
- Heraclides, Alexis, and Ada Dialla. 2010. *Greece and the Balkans: Memory, Conflict and Exchange*. London: Routledge.
- Hooghe, Liesbet. 2001. *The European Commission and the Integration of Europe: Images of Governance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Inbar, Efraim, and Shmuel Sandler. 2018. *Israel’s National Security*. London: Routledge.
- International Energy Agency (IEA). "Natural Gas Supply – Israel." Accessed April 24, 2025. https://www.iea.org/countries/israel/natural-gas. EIA+3IEA+3IEA+3
- International Energy Agency (IEA). "Natural Gas – Egypt." Accessed April 24, 2025. https://www.iea.org/countries/egypt/natural-gas. IEA
- S&P Global Commodity Insights. "Egypt Boosts LNG Exports by 14% in 2022, More Volumes Go to Europe." November 27, 2022. https://www.spglobal.com/commodity-insights/en/news-research/latest-news/natural-gas/112722-egypt-boosts-lng-exports-by-14-in-2022-more-volumes-go-to-europe-minister. S&P Global

- Janis, Irving L. 1982. *Groupthink: Psychological Studies of Policy Decisions and Fiascoes*. Boston: Houghton Mifflin.
- Jervis, Robert. 1976. *Perception and Misperception in International Politics*. Princeton: Princeton University Press.
- *Spyridon N. Litsas*, *Aristotle Tziampiris*. 2015. *The Mediterranean in Transition*. Paris: IFRI Publications.
- Keohane, Robert O. 1984. *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton: Princeton University Press.
- Klare, Michael. 2012. *The Race for What's Left: The Global Scramble for the World's Last Resources*. New York: Metropolitan Books.
- Litsas, Spyridon N., and Aristotle Tziampiris, eds. 2019. *The New Eastern Mediterranean*. Switzerland: Springer.
- Mackinder, Halford J. 1904. "The Geographical Pivot of History." *The Geographical Journal* 23(4): 421–437.
- Mackinder, Halford J. 1919. *Democratic Ideals and Reality: A Study in the Politics of Reconstruction*. Henry Holt and Company.
- Mearsheimer, John J. 2001. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W.W. Norton.
- Morgenthau, Hans J. 1948. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Knopf.
- New York Center for Foreign Policy Affairs (NYCFPA). 2023. "The Struggle for Gas in the Eastern Mediterranean." https://nycfpa.org/05/17/the-struggle-for-gas-in-the-eastern-mediterranean-a-complex-geopolitical-challenge/
- Nye, Joseph S. 2004. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: PublicAffairs.
- Reuters. 2024. "Greece, Israel Sign Energy Deal in Eastern Mediterranean." https://www.reuters.com/business/energy/greece-israel-sign-energy-deal-eastern-mediterranean-2024-12-23
- Reuters 2025. India Prime Minister Modi visits Cyprus to advance trade corridor plans.
- Robins, Philip. 2020. *Turkey and the Middle East*. London: Routledge.
- Rosenthal, Uriel, Michael T. Charles, and Paul 't Hart. 1989. *Coping with Crises: The Management of Disasters, Riots, and Terrorism*. Springfield: Charles C. Thomas.
- Sartori, Nicolò. 2021. "Energy Politics in the Eastern Mediterranean: Security Implications for Europe.
- Schelling, Thomas C. 1966. *Arms and Influence*. New Haven: Yale University Press.
- Scholten, Daniel. 2018. *The Geopolitics of Renewables*. Cham: Springer.
- Shaffer, Brenda. 2021. *Energy Politics in the Eastern Mediterranean*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Smith Stegen, Karen. 2011. "Deconstructing the 'Energy Weapon': Russia's Threat to Europe as Case Study." *Energy Policy* 39(10): 6505–6513.

- Spykman, Nicholas J. 1944. *The Geography of the Peace*. Harcourt, Brace and Company.
- Stockholm International Peace Research Institute, *Trends in World Military Expenditure, 2023* (Solna: SIPRI, 2024), https://www.sipri.org/publications/2024/sipri-fact-sheets/trends-world-military-expenditure-2023.
- Suri, Navdeep, Nilanjan Ghosh, Kabir Taneja, et al. 2024. *India-Middle East-Europe Economic Corridor: Towards a New Discourse in Global Connectivity*. New Delhi: Observer Research Foundation. https://www.orfonline.org/research/imec-global-connectivity/
- Tagliapietra, Simone. 2013. *Towards a New Eastern Mediterranean Energy Corridor?* Brussels: Bruegel Policy Brief.
- Tagliapietra, Simone. 2020. *Energy Relations in the Eastern Mediterranean*. Brussels: Bruegel.
- Tanchum, Michaël. 2020. *The Eastern Mediterranean in the New Era of Global Energy Transition*. Konrad Adenauer Stiftung.
- Tsakiris, Theodoros. 2020. *The Geopolitics of Energy in the Eastern Mediterranean*. Nicosia: PRIO Cyprus Centre.
- Tziarras, Zenonas. 2016. “Israel-Cyprus-Greece: A ‘Comfortable’ Quasi-Alliance.” *CEIA Working Paper*.
- Vivoda, Vlado. 2009. “Diversification of Oil Import Sources and Energy Security: A Key Strategy or an Elusive Objective?” *Energy Policy* 37(11): 4615–4623.
- Walt, Stephen M. 1987. *The Origins of Alliances*. Ithaca: Cornell University Press.
- Waltz, Kenneth N. 1979. *Theory of International Politics*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Wendt, Alexander. 1999. *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- White, Stephen. 2021. *Regional Cooperation in the Eastern Mediterranean*. Berlin: Springer.
- Yergin, Daniel. 2006. “Ensuring Energy Security.” *Foreign Affairs* 85(2): 69–82.
- Yergin, Daniel. 2011. *The Quest: Energy, Security, and the Remaking of the Modern World*. New York: Penguin Press.
- Youngs, Richard. 2011. *Energy Security: Europe's New Foreign Policy Challenge*. London: Routledge.
- Zoubir, Yahia H. 2020. *North Africa and Energy Politics*. London: Routledge.